

(Araştırma Makalesi)

**DOLAR DİPLOMASİSİ VE BORÇ TUZAĞI DİPLOMASİSİ: ABD VE ÇİN
ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**DOLLAR DIPLOMACY AND DEBT-TRAP DIPLOMACY: COMPARISON OF THE USA
AND CHINA SAMPLES**

Çağla Vural

PhD candidate, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, caгла.vural@hotmail.com
Orcid: 0000-0001-8474-2316

Hasan Aydın

PhD candidate, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hsn-aydin@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2351-1693

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

*Geliş 10 Eylül 2019
Kabul 02 Aralık 2019*

Anahtar Kelimeler:

ABD,
Çin,
Dolar Diplomasisi,
Borç Tuzağı Diplomasisi,
Latin Amerika,
Afrika

“Dolar Diplomasisi” ve “Borç Tuzağı Diplomasisi” kavramları dünya gücü olma yolunda önem taşıyan ekonomik gücün, askeri ve kültürel güç olarak yansıtılması anlamında öne çıkan iki kavram olarak ifade edilebilir. Bu çalışma Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisinin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırarak, bu kavramların büyük güç olma sürecinde ABD ve Çin üzerindeki etkilerini araştırmayı hedeflemektedir. Çalışmada ilk olarak 1898-1933 yılları arasında ABD tarafından Latin Amerika ülkeleri üzerinde kullanılan Dolar Diplomasisi stratejisi incelenmiş, ardından son yıllarda Çin tarafından Afrika ülkeleri üzerinde kullanıldığı iddia edilen Borç Tuzağı Diplomasisi araştırılmıştır. Kavramsallaştırma odaklı bu çalışmada, karşılaştırmalı analiz yöntemi benimsenmiş olup, bilimsel veriler, kitaplar, makaleler, internet kaynakları, resmî belge ve raporlardan yararlanılmıştır. Araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bulgularda ise farklı dönemlerde uygulanıp, farklı içerik ve özelliklere sahip olan iki kavramın benzer bir dış politika vizyonu ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki diplomasi modelinde de öne çıkan en belirgin özellik ise ekonomik gelişmelerin sağladığı avantajların bir dış politika aracı olarak ustaca kullanılmasıdır.

© 2019 PESA All rights reserved

ARTICLE INFO

ABSTRACT

*Received 10 September 2019
Accepted 02 December 2019*

Keywords:

USA,
China,
Dollar Diplomacy,
Debt Trap Diplomacy,
Latin America,
Africa

The concepts of “Dollar Diplomacy” and “Debt Trap Diplomacy” can be expressed as two prominent concepts in terms of reflecting the economic power, which is important in becoming a world power, as a military and cultural power. This study aims to investigate the effects of these concepts in the process of becoming a major power on the US and China by comparing similar and different aspects of Dollar Diplomacy and Debt Trap Diplomacy. In this study, the Dollar Diplomacy strategy is used by the USA on Latin American countries between 1898-1933 was first examined and then the Debt Trap Diplomacy which is claimed to be used by China on African countries in the recent years was researched. In this conceptualization-focused study, comparative analysis method was adopted and scientific books, articles, internet resources, official documents and reports were used. As a result of the researches, it was concluded that the two concepts with different content and characteristics applied in different periods reveal a similar foreign policy vision. The most prominent feature of both diplomacy models is the skillful use of the advantages of economic developments as a foreign policy instrument.

© 2019 PESA Tüm hakları saklıdır

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin bir dünya gücü (world power)¹ olarak yükselişi genellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 20. yüzyılın ilk yarısını içine alan dönem kapsamında ele alınmaktadır. ABD, 1861-1865 yılları arası yaşadığı iç savaş sonrasında gerçekleşen uzlaşma ve ardından çıkan sanayi devrimi ile birlikte, belirtilen yıllarda dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden birine dönüşmüştür. Ekonomik gelişmelerle birlikte artan ve gelişen askeri güç, ABD'nin hegemonyasını genişletmesine ve büyük güç (great power / major power) olarak yerini almasına imkân sağlamıştır (Lafeber, 2012: 49). Paul Kennedy 1989'da yayınlanan *The Rise and Fall of the Great Powers* eserinde bir ülkenin büyük güç olma durumunu, gücün göreceli olmasıyla birlikte ekonomik ve askeri güç kapasitesine bağlamıştır. Buna göre büyük bir gücün yükselişi temel olarak ülke içindeki ekonomik büyümeye dayanmakta ve büyümenin yavaşlaması, (istisnaları olmakla birlikte) nihayetinde büyük güçleri düşürebilmektedir (Dasgupta, 2015). Aynı eserde ABD'nin 1861-1865 yılları arasındaki iç savaşının ardından hızla dünyanın en büyük üreticisi haline gelmesine ve böylece yaşadığı ticari ve ekonomik gelişimin sonuçlarının uluslararası ilişkilere olan yoğun etkilerine de dikkat çekilmiştir (Kennedy, 1988).

Günümüzde Çin, dünya gücü olma kapasitesi açısından bakıldığında tarihteki en hızlı yükselişi yaşamaktadır (Zakaria, 2008: 236). Dünyanın en büyük on ekonomisi içinde ABD'den sonra ikinci sırada yer alan Çin (Focus Economics, 2018), ekonomik gücünü artırdıkça, askeri gücünü ve tabiatıyla siyasi etkisini de artırmaktadır. Gelişmiş bir ekonomik güç, askeri açıdan teknolojik atılımlarla geliştirilecek silah sistemlerine imkân sağlamakla birlikte, kültürel etkiyi artırma amacıyla diğer ülkelerle diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi ve dış yardımlarda bulunulması anlamında da fırsatlar sunmaktadır (Xie ve Page, 2010: 481). Çin'in bu hızlı yükselişi ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun birçok üyesi tarafından şüpheyle karşılanmaktadır. ABD kamuoyunda özellikle son 20 yıldır Çin'in bu ülke için yükselen bir tehdit olduğuna dair görüşler dillendirilmekte ve çalışmalar yayınlanmaktadır.² Dahası ABD Savunma Bakanlığı da Çin'in gücüne ilişkin değerlendirmelerde bulunmakta ve Pekin'in ABD hegemonyasına meydan okumaya çalışabileceğine dair endişelerini raporlarında sunmaktadır (US Defense Department). Sonuç olarak 20. yüzyılda ekonomik, kültürel, siyasal ve bilimsel anlamda genel olarak hegemon güç olarak kabul edilen ABD, bugün ciddi bir rakiple karşı karşıyadır. Rekabetin sonucu ile ilgili öngörüler barındıran çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte bu çalışma, ABD ve Çin'in büyük güç olma yolunda kullandıkları ekonomik araçlardan özellikle ikisine odaklanmaktadır.

“Dolar Diplomasisi” ve “Borç Tuzağı Diplomasisi” kavramları dünya gücü olma yolunda önem taşıyan ekonomik gücün, askeri ve kültürel güç olarak yansıtılması anlamında öne çıkan iki kavram olmuştur. Dolar Diplomasisi, ABD'nin yükselişinin en belirgin dönemi olarak kabul edilen 1890 ve 1945 yılları arasında ABD tarafından sıklıkla kullanılmış bir diplomatik yöntem olarak, Borç Tuzağı Diplomasisi ise bugün Çin'in yükselişinin konuşulduğu konjonktürde Çin tarafından başka ülkelere yönelik yine sıklıkla kullanılan bir diplomatik yöntem olarak karşıya çıkmaktadır.³ Ekonomik güç artışıyla öne çıkan bu iki yöntemin benzer ve farklı yönleri nelerdir? Çalışmanın amacı Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisinin benzer ve farklı yönlerinin karşılaştırılması olmakla birlikte kavramların büyük güç olma sürecinde ABD ve Çin üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Aynı zamanda birbirinden bağımsız ve farklı isimlerle kullanılan bu iki kavram derinlemesine incelenerek ve işlevleri açısından birlikte

¹ “World power”, “great power” ve “major power” kavramları literatürde genellikle birbiri yerine kullanılan kavramlardır. (Dasgupta, 2015).

² Ayrıntılı bu çalışmalardan ikisi için: (Gertz, 2002; Mearsheimer, 2006).

³ Dolar Diplomasisi kavramı belirtilen dönemler içinde zaman zaman bazı ABD Başkanları tarafından kabul edilen bir kavram olsa da Borç Tuzağı Diplomasisi kavramı Çin tarafından belirtilen isimde bir diplomatik yöntem olarak kabul edilmemektedir. Zira söz konusu kavram olumsuz bir çağırışım yapmakta, kapsamı ve olası sonuçları itibarıyla Çin'in yeni-sömürgecilik yaptığına dair uzanan çıkarımlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, bu kavram bir diplomasi yöntemi olarak Pekin yönetimi tarafından dillendirilmemektedir. Bunun yerine Çinli devlet görevlileri “karşılıklı ticaret” ve “dış yardımlar” gibi standart tanımlamalara yönelmektedir.

kategorilendirilerek literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir. Kavramsallaştırma odaklı bu çalışmada, karşılaştırmalı analiz yöntemi benimsenmiş olup, bilimsel veriler, kitaplar, makaleler, internet kaynakları, resmî belge ve raporlardan yararlanılmıştır. Çalışmada ilk olarak 1898-1933 yılları arasında ABD tarafından kullanılan Dolar Diplomasisi stratejisi araştırılmıştır. Bölüm kavramın oluşum süreci ve uygulamaları olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Bir sonraki bölümde Çin'in yükselişi, Borç Tuzağı Diplomasisi yöntemi üzerinden araştırılmış ve bölüm tarihsel arka plan, uygulanış biçimi ve uygulama örnekleri üzerinden incelenmiştir. Son olarak sonuç bölümünde ise Dolar Diplomasisi ve Borç Tuzağı Diplomasisi kavramları, ABD ve Çin örnekleri üzerinden karşılaştırılarak değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

1.ABD ve Dolar Diplomasisi (1898-1933)

Dolar diplomasisi; ABD kurumları ve yatırımcıları tarafından istikrarsız olduğu düşünülen yabancı hükümetlere, kendi finansal danışmanlığının kabulünü güçlendirmek için özel banka ve devlet kredileri sağlama girişimi olarak tanımlanabilen tartışmalı bir ABD politikasıdır. Söz konusu diplomasisi, çeşitli anlamlar ve süreçler içermekle birlikte Başkan Theodore Roosevelt yönetimiyle birlikte ABD diplomasisinde kullanılmaya başlamış, Başkan William Howard Taft yönetiminde ise dönemin dış politikasının tam anlamıyla köşe taşlarından birini oluşturmuştur (Rosenberg, 1999: 1). Dolar Diplomasisi diğer ABD başkanları tarafından da farklı şekillerde kullanılmaya devam edilmiştir. Bununla birlikte dolar diplomasisinin başlangıcını ve gelişimini içeren 1898 ve 1933 yılları arası dönem, ABD'ye hegemonik bir güç olma yolunda sağladığı faydaları nedeniyle dikkat çekmektedir. İlk kez aktif bir Batı Yarım Küre hegemonyasına yönelen Monroe Doktrini'nden⁴ sonra ABD (Weeks, 2015: 25), belirtilen yıllar arasında kalıcı bir yarı küresel hegemonya kurmuş (Roniger, 2010: 24), 2. Dünya Savaşı sonrasında ise kurduğu bu bölgesel hegemonyasını tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu dönemde, her ne kadar Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin iki kutuplu düzende ABD'nin gücünü sınırlayıcı bir varlığı bulunsun da askeri, ekonomik, politik ve kültürel düzeyde ABD üstünlüğü zamanla öne çıkmıştır (Beeson, 2004: 1). Bu anlamda ABD'nin küresel bir güç olma yolunda kullandığı bu diplomasisi yöntemi oldukça önemlidir. Çalışmada öncelikle dolar diplomasisinin Başkan McKinley (1897-1901) ve Başkan Theodore Roosevelt (1901-1909) dönemindeki oluşum süreci ve uygulama amaçları araştırılırken; bir sonraki bölümde Başkan Taft (1909-1913) döneminde kavramlaşan Başkan Wilson döneminde ise uygulama alanı genişleyen dolar diplomasisi politikalarının, Başkan Franklin Roosevelt dönemine (1933'te İyi Komşuluk Politikası ile Dolar Diplomasisi'nin etkilerinin azaltıldığı dönem) kadar geçen sürecine odaklanılmıştır.

1.1.Dolar Diplomasisi'nin Oluşum Süreci

Dolar Diplomasisi kavramı genellikle Başkan Taft'ın döneminde uygulanan birtakım politikalar için kullanılsa da kavramın temelini ve oluşumunu tetikleyen olaylar süreci, Başkan McKinley ve halefi Theodore Roosevelt döneminde incelenebilmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru ABD, 1861-1865 yılları arasında kuzey ve güney eyaletleri arasında gerçekleşmekte olan iç savaşın bitmesinin ardından zaten sahip olduğu ancak iç karışıklıklar nedeniyle yararlanamadığı zengin tarım arazileri,engin hammaddeler ve bu tür kaynakların geliştirilmesinde kullanılacak modern teknolojiler; sosyal ve coğrafi baskıların yokluğu; önemli yabancı tehlikelerin olmaması, göçmen akışı ve giderek artan şekilde yerli yatırım sermayesi gibi birçok avantajdan yararlanmaya başlamıştır. Tabiatıyla bu dönemde artan ticari gelişmelerin ekonomik etkileri uluslararası ilişkilerde de belirginleşmiştir. Şöyle ki Amerikan fabrikaları ve çiftliklerinin aşırı üretkenliği, oldukça büyük olan Amerikan iç pazarının bile ilerideki süreçlerde bu malları tüketemeyeceği endişesine yol açmış ve güçlü çıkar gruplarının hükümete yurtdışında yeni pazarlara açılması konusunda baskı yapmasına neden olmuştur. Çin'e yönelik hazırlanan "Açık Kapı

⁴ 1823 yılında ise ABD Başkan James Monroe, Kongre'ye verdiği mesajda, ABD'nin Avrupa'da gerçekleşen sorunlara müdahale etmeyeceğini ve Avrupa'nın kendi iç sorunlarına karışmayacağını ifade ederken, Avrupa'nın da aynı şekilde Amerika kıtasındaki herhangi bir olaya müdahale etmemesi ve Batı Yarı küre'nin sorunlarına karışmaması gerektiğini ifade etmiştir. (The Monroe Doctrine 1923).

Politikası (Open Door Policy)⁵ ve ABD'yi Latin Amerika'da baskın ekonomik güç haline getirme gayretleri, ABD'nin bu endişeleri ortadan kaldırma çabalarının örneklerindedir. ABD'nin sanayi ve deniz aşırı ticari gücünün büyümesine daha iddialı bir diplomasi ve "İlahi Yazgı (Manifest Destiny)" temelli söylemler eşlik etmiştir (Kennedy, 1988: 242-246).

ABD'nin kurucu değerlerinde bulunan Anglo-Amerikan'ların seçilmiş insanlar oldukları düşüncesinin geliştirilmiş hali olarak görülebilen 'İlahi Yazgı' kavramında Amerikan halkı ve kurumlarının ayrıcalıklı üstünlüğe sahip olduğu iddia edilirken Tanrı'nın verdiği kutsal bir görev olarak ABD'nin dünyayı kurtarma misyonuna sahip olduğu belirtilmektedir (Miller, 2006: 120). ABD'deki tarımsal ve endüstriyel grupların yeni pazarlar için hükümete yaptığı baskılar ve "İlahi Yazgı" kavramı temelinde ABD'nin üstlendiği "ahlaki sorumluluk" fikrinin iç içe geçmesi, daha aktif bir diplomasi gerekliliği ortaya çıkarmıştır. McKinley ve özellikle Theodore Roosevelt dönemlerinde uygulanan politikalar da bu yönde olmuştur (Kennedy, 1988: 246). ABD'nin 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Latin Amerika'ya yönelik politikaları bu fikirler doğrultusunda şekillenmiştir. Esasında ABD tarafından 1823 yılında Monroe Doktrini ile Latin Amerika bölgesinde aktif bir Batı Yarı Küre hegemonyası amaçlanmış (Weeks, 2015: 25), fakat doktrinin o dönemlerde ABD tarafından uygulanma gücü olmadığı için söz konusu doktrin Avrupalı devletler açısından caydırıcı olmamıştır (Williams, 2012: 69-71). Bununla birlikte ABD askeri ve ticari gücünü artırarak Monroe Doktrinini uygulama kapasitesini geliştirdikten sonra 1898 yılında İspanya'ya karşı savaş başlatmış ve bu tarihten sonra gücünün kapsamı Batı Yarı Küre ve ötesinde genişlemiştir (Williams, 2012: 80).

ABD'nin Küba müdahalesi ve ABD ile İspanya arasında 1898 yılında gerçekleşen savaş, bir önceki paragrafta belirtilen nedenler ışığında, ABD'nin deniz aşırı yatırım fırsatları ararken özellikle Latin Amerika'da Avrupa'nın ekonomik rekabetinden endişe duyduğu bir zamanda Başkan Mckinley döneminde (1897-1901) meydana gelmiştir (Dunkerley, 2012: 282). Küba, bu süreçte egemen güç konumunda bulunan İspanya yönetimi altında özellikle 1895 yılından beri iç karmaşa içindedir. ABD, Küba'nın bağımsızlığına destek verme iddiasıyla buraya müdahalede bulunmuş ve ABD-İspanya Savaşı başlamıştır. Çatışmalar sonucu İspanya, Küba'daki egemenlik hakkından vazgeçmekle birlikte Porto Riko, Batı Hind Adaları, Guam Adaları ve Filipinleri de ABD'ye devretmiştir (Ataöv, 1967: 240-250). Savaştan 4 yıl sonra (1902) Küba bağımsızlığını elde etmiş, bununla birlikte egemenliği ABD tarafından "Platt Kanun Değişikliği"⁶ ile sınırlandırılmıştır (Williams, 2012: 95). Bu tarihten itibaren Batı Yarı Küre'de genişlemeye başlayan ABD hegemonyası, Panama Kanalı'nın inşası ve Roosevelt Gerekeçesi (Roosevelt Corollary) ile sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Panama, küresel ticaret açısından 19. yüzyılın başından beri stratejik bir konumda bulunmakta ve ABD ile Avrupa ülkeleri tarafından dikkat çekmektedir. Esasında 1820'li yıllardan beri burada var olan Atlantik ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlayacak bir kanal inşa etme fikri yeni ekonomik pazarlar arayışında olan ABD için 19. yüzyıl sonlarında daha da önem kazanmıştır. Bununla birlikte Panama o dönemde Kolombiya'ya bağlıdır; fakat ABD'nin de etkisiyle 1903 yılında Kolombiya'dan ayrılmış, ardından ABD'nin bağımsızlık kararını hemen tanımasıyla Panama ile aralarında kanal inşası için anlaşma imzalanmıştır (Gilderhus, 2000: 25-28).

Panama Kanalı'nın inşası için imzalanan anlaşmadan bir yıl sonra Başkan Theodore Roosevelt (1901-1909), Monroe Doktrinini genişleterek Roosevelt Gerekeçesi olarak bilinen doktrini açıklamıştır. Esasında Monroe Doktrininden belirgin farklılıklara sahip olan Roosevelt Gerekeçesine göre Latin Amerika ülkeleri kendi iç işlerindeki sosyal ve politik konularda ABD'ye güven vermezse, Washington yönetimi tarafından bu ülkelere müdahale edilebilecektir. ABD bununla bölgede kendi hâkimiyetini ileri sürmeyi (Panama Kanalı'nın inşası dâhil) ve Avrupalıların kıtadaki askeri genişlemesini kontrol etmeyi amaçlamıştır (Mithcener ve Weidenmier, 2005: 662-663). Esasında ABD bu hamlesini ekonomik

⁵ Açık Kapı Politikası (Open Door Policy) : 1899 ve 1900'de Çin'le ticaret yapan ülkeler arasında eşit ayrıcalıkların korunması ve Çin topraklarının ve idari bütünlüğünün desteklenmesi amacıyla Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılan ilkeler bildirimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Open Door Policy).

⁶ Söz konusu değişiklik ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Platt Kanun Değişikliği 1901).

gayeler ile yapmıştır. Müdahale uyarısındaki temel amaç topraklarını genişletmek değil, pazarlarını genişletmektir (Dunkerley, 2012: 285). Roosevelt'in sözleri ABD'nin güvenliği açısından Latin Amerika'da olabilecek "başarısız devletler (failed states)"⁷ endişesini taşımaktaydı. Başarısız devletler, egemen devletlerin klasik yasalarını ve düzenini sürdürme, ulusal topraklar üzerinde etkili egemenlik kullanma, güvenlik ve savunma sağlama veya yasal ve finansal yükümlülükleri yerine getirme konularında belirgin bir yetersizlik gösterebilmektedirler. Farklı zamanlarda Latin Amerika ülkelerinden bazıları bahsedilen başarısız devlet özelliklerinden birini veya daha fazlasını sergilemiştir. Roosevelt'e göre, bu tür devletlerin güçsüzlüğü Avrupalı devletlere buraya müdahale etme fırsatı doğurmakta ve bu durum ABD için doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır. Bu düşünce içerisinde Dominik Cumhuriyeti'nin ödemekte gecikmiş olduğu 32 milyon dolar borç için sorun çıkaran Belçika, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya karşısında ABD, Roosevelt Gerekçesi kapsamında yeni politikasını uygulamaya başlamıştır (Williams, 2012: 106-107).

1850'li yıllardan sonra Latin Amerika ülkeleri ABD'li ve Avrupalı yatırımcılardan büyük miktarda borçlar almaya başlamışlardır. Aldıkları borçları geri ödeyememeye başlayınca ise Avrupa ülkeleri verdikleri borçların ödemesini almak amacıyla zayıf gördükleri Latin Amerika ülkelerine yönelik "Savaş Gemisi Diplomasisi (Gunboat Diplomacy)"⁸ uygulamışlardır. Tabiatıyla ABD'nin Batı Yarı Küre ile ilgili en büyük endişelerinden biri bu politika olmuştur. Özellikle 1902'de gerçekleşen Venezuela Krizi⁹ ile birlikte ilk olarak Roosevelt Gerekçesi, ardından Başkan Taft döneminde "dolar diplomasisi" kavramı şekillenmiştir (Meiser, 2015: 100). Dominik Cumhuriyeti örneği bu bakımdan Başkan Taft döneminde "Dolar Diplomasisi" politikası için bir model olmuştur (Williams, 2012: 107). Dominik Cumhuriyeti'nin mali sorunları Ulises Heureux (1887-1899 yılları arası askeri dikta rejimi) yönetimi altında başlamıştı. Heureux'un bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından ise Dominik Cumhuriyeti özellikle bir ABD şirketi olan San Domingo Gelişim Şirketi'ne (San Domingo Improvement Company- SDIC) ve Avrupalılara yoğun miktarlarda borçlu durumda idi. Sonraki yıllarda da iç çatışmalar ve dış borçlarla birlikte siyasi istikrarsızlıklar artmıştı. Bu süreçte Dominik Cumhuriyeti borçlu olduğu Avrupa ülkeleri tarafından yoğun baskılara maruz bırakılmıştır (Meiser, 2015: 101).

1899-1902 yılları arasında Juan Pereyra ve 1903 yılında kısa bir süreliğine iktidarda kalan Alejandro Gil'den sonra Başkan olan Carlos Morales, ABD'nin askeri ve diplomatik yetkilileri ile işbirliği yaparak Kasım 1903'ten Ocak 1906'ya kadar iktidarda kalmıştır. Bu yıllarda Morales'in yönetimi altındaki Dominik Cumhuriyeti ve ABD arasındaki görüşmeler yoğunlaşmıştır (Veaser, 2002: 100). En önemli görüşmelerden birinin yapıldığı Temmuz 1904'te varılan bir karara göre Dominik Cumhuriyeti'nin borçlu olduğu yatırımcılardan biri olan ABD şirketi SDIC, ana liman kenti olan Puerto Plata'nın gümrük gelirini elde edecekti. Avrupalılar da bunun üzerine gümrük gelirlerinden pay istemiş ve SDIC'ye gösterilen ayrıcalıkları protesto etmiştir (Meiser, 2015: 101). Bununla birlikte şirket Ekim 1904'ten sonra buradaki gümrük gelirlerini almaya başlamıştır (Veaser, 2002: 121-122). ABD tüm bu süreçte Avrupa ülkelerinin bölgeye müdahalelerini engellemek isterken, Dominik Cumhuriyeti'ni ilhak edecek kadar ileri gitmek istememiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ABD Başkanı Roosevelt'in Senato'daki muhalefetten (Örneğin daha önce Küba meselesi nedeniyle emperyalist yayımla suçlanmıştır) çekinmesi olarak gösterilebilir. Hem gördüğü ciddi muhalefet, hem de yaklaşan başkanlık

⁷ Başarısız Devletler (Failed States) tabiri modern dünya sisteminde egemen ulus-devletin iki temel işlevini yerine getiremeyen devletler için kullanılmaktadır. Buna göre toprakları ve halkları üzerine otorite yansıtamaz ve ulusal sınırlarını koruyamazlar (Failed States).

⁸ Gunboat Diplomacy kavramı "genel olarak, askeri (genellikle denizcilik) gücün örtük veya açık kullanımıyla gerçekleştirilen herhangi bir saldırgan diplomatik faaliyet" olarak tanımlanabilir. (Gunboat Diplomacy).

⁹ Venezuela borç krizi, 1901'de Venezuela'nın Cipriano Castro'nun yönetimi altında Avrupa ülkelerine olan borçlarını ödeyememesi ile başlamıştır. Sorunun çözülmemesiyle birlikte Alman, İngiliz ve İtalyan kuvvetleri birkaç Venezuela gemisini ele geçirmiş, kıyıları bombalamış ve Aralık 1902'de ülkeyi bir deniz ablukası altına almıştır. ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in, konuyla ilgili ülkelerle müzakere başlatmasının ardından kriz, Şubat 1903'te Venezuela'nın, tüm borçları ödenene kadar ülkenin gümrük vergilerinin % 30'unu borçlu olduğu ülkelere ayırmayı kabul etmesiyle çözülmüştür. (Venezuela Borç Krizi).

seçimleri Roosevelt'i etkilemiştir. Yeniden başkan seçildikten sonra ise Roosevelt daha sert bir tutum sergilemekle birlikte imzalanacak olan anlaşmada muhalefetin etkisiyle Dominik Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almak gibi birtakım değişiklikler yapmıştır (Meiser, 2015: 103-106). Şubat 1905'te Dominik Cumhuriyeti ve ABD arasında ilk protokol imzalanmıştır. Protokol, ABD'li yetkililere Dominik Cumhuriyeti'nin gümrük gelirlerinin toplanması ve harcanması konusunda yetki sağlamıştır. Nisan 1905'te gümrük gelirlerinin toplanmaya başlanmasıyla ise ABD Dominik Cumhuriyeti'nden "gümrük tahsilat imtiyazı (custom receivership)" alarak, gümrük yönetiminde üstün bir konum elde etmiştir (Rippy, 1937: 420).

1905 yılında imzalanan protokol, iki ülkenin başkanları arasında bir yürütme anlaşması iken 1907'de iki ülke arasında ikili bir anlaşmaya dönüşmüştür. Ekonomik açıdan, Dominik Cumhuriyeti gümrük yönetimini ABD'ye devretmiş ve ABD tarafından ülkenin mali ödeme gücünün geri kazanılmasına yardım edilmiştir. Bununla birlikte bu anlaşma siyasi açıdan, Dominik Cumhuriyeti'nin ABD tarafından "koruma altındaki ülke (protectorate)" statüsüne indirgenerek, egemenliğinin sınırlanmasına neden olmuştur. İsyanlar, suikastlar, siyasi istikrarsızlık ve ABD yönetimindeki gümrük idaresine tehditlerle beraber düzeni yeniden sağlamak adı altında ABD müdahaleleri artmış ve son olarak 1916'da ABD askeri işgali meydana gelmiştir (Williams, 2012: 107). Donanmasını Dominik Cumhuriyeti'ne gönderen ve kontrolü elinde tutan ABD, Dominik maliyesi üzerinde tam kontrol sağlayan yeni bir anlaşma yapmıştır. ABD Donanması, 1922'ye kadar Dominik Cumhuriyeti'ni yönetmiştir (Paterson, 1988: 231). Roosevelt'in halefi William Howard Taft Dominik Cumhuriyeti'ne uygulanan bu model doğrultusunda Dolar Diplomasisi'ni kullanmıştır. Dolar Diplomasisi'nin ABD açısından stratejik amacı o dönemde Panama Kanalı'nı çevreleyen bölgede, özel Amerikan bankalarını ve yatırımcılarını Karayipler ve Orta Amerika devletlerine borç para vermeye teşvik ederek mali ve politik istikrarı sağlamaktır (Williams, 2012: 107). Bir sonraki bölümde Başkan Taft yönetiminde bir kavram haline gelen Dolar Diplomasisi uygulamalarının yoğunlaştığı dönem ve bu doğrultuda uygulanan politikalar incelenmiştir.

1.2. Dolar Diplomasisi Uygulamaları

1909-1912 yılları arasında ABD Başkanı olan William Howard Taft ve Dışişleri Bakanı Philander C. Knox yönetimi altında "Dolar Diplomasisi", dönemin dış politikasının temel taşı haline gelmiştir. Başkan Taft, Başkan Roosevelt'in Dominik Cumhuriyeti'nde uyguladığı politikayı model olarak ABD'nin ekonomik gücünü yansıtacak şekilde geliştirmiş ve 3 Aralık 1912'de istikrar ve düzenin sağlanması adına ABD'nin artık "mermi yerine dolar (substitute dollars for bullets)" kullanacağını açıklamıştır. Dış politikada zorlayıcı olmak yerine daha barışçıl uygulamalarla ekonomik kazanımlar elde edileceğini belirtmiştir (Taft, 1912). Bu dönemdeki Dolar Diplomasisi'nin; yurtdışındaki Amerikan ticaretini ilerletmek ve korumak için diplomasi kullanılması, bununla birlikte Amerikan diplomasisinin ihtiyaçlarını desteklemek için de yurtdışında dolar kullanılması olarak iki yönlü bir yapısı vardı. Başkan Taft yönetiminde belirginleşen ikinci yön, Dolar Diplomasisi'nin neden bu dönemde tam bir kavram haline geldiğini de açıklayabilmektedir, zira önceleri daha çok birinci türde amaçlar hedeflenerek Dolar Diplomasisi karakterize edilmiştir (American Foreign Relations, 2019). Dolar Diplomasisi bu dönemde Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde uygulanmaya çalışılmıştır. Dışişleri Bakanı Knox, Başkan McKinley döneminde gündeme gelen Açık Kapı Politikasını Dolar Diplomasisi kapsamında kullanarak ABD'nin Çin'deki ekonomik faaliyetlerini genişletmeye çalışmıştır. 1911'de Knox, Avrupalı ve Amerikalı bankacılara, Kuzey Çin'i uluslararası ticarete açmak için Japonya kontrolünde olan Güney Mançurya Demiryolunu satın almalarını önermiş, Japonya ise Rusya ile dostluk anlaşması imzalayarak bu duruma tepki göstermiştir. Böylelikle Knox'un demiryolunu satın alma planı iptal olmuştur. Dolar Diplomasisi, hiçbir büyük gücün ABD politikasına itiraz etmediği Latin Amerika'da daha iyi işlemiştir (Murrin, 2012: 764).

Dolar Diplomasisi kavramını anlamak açısından o dönemde dolara atfedilen değer biliminin de önemlidir. 19. yüzyılın ilk dönemi itibarıyla İngiltere'nin para sistemini altın standardına dayalı hâle getirmesi ile birlikte altına dayalı para sistemi diğer ülkeler tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. Altın standardı, bir ülkenin standart para biriminin belirli bir miktar altın değerine göre belirlendiği

parasal sistemdir (Gold Standard). Buna göre belirli bir altın miktarı karşılığında kâğıt para basımı yetkisi ülkelerin çoğunda Merkez Bankasına verilmekteydi. 1. Dünya Savaşına kadar altın standardına bağlı en değerli para olan İngiliz Sterlini savaş sonrası bu konumunu Dolara bırakmış ve altın karşılığında para basımını zamanla terk etmek zorunda kalan diğer ülkelere karşın ABD aynı sisteme devam edebilmiştir. Bu dönemde rezerv stoklarının yaklaşık % 45'ini elinde bulundurması ve sahip olduğu ticari üstünlük ile ABD'nin para birimi dolar en önemli para olmuştur (Green, 1999: 8-11). Bu bilgiler ışığında Dolar Diplomasisi, uygulandığı ülkelerde New York'ta bulunan merkez bankası tarafından düzenlenen altına dayalı bir para sistemi kurmayı ve bu ülkelerin hükümetlerinin istikrarlı bir şekilde borç almaları için "gümrük tahsilat imtiyazı"nın kullanılmasını içermiştir. Gümrük tahsilat imtiyazı, borç alan ülkelerin ABD'nin mali danışmanlarını kabul etme şartına bağlı olarak kredilerin uzatılmasıyla başlatılmaktadır. Başkan Taft, "mali iyileştirmeler" olarak adlandırdığı bu sürecin ülkeyi yabancı alacaklılarının tehdidi gibi birçok tehditten koruyacağını ve bir ülkenin genel refahının mali sisteminin sağlam bir şekilde yeniden yapılandırılmasıyla güvence altına alınacağını iddia etmiştir. Dolar Diplomasisinden önce de ABD bankaları diğer ülkelere borç ve kredi sağlamaktaydı. Bununla birlikte bu kredilerin devletin amaçları ile doğrudan bağlantısı yoktu ve denetleyici koşullar içermemekteydi. Dolar Diplomasisi ise devlet tarafından "kontrollü krediler" olarak politik amaçlar içermiştir (Rosenberg, 1999: 61-62). ABD, özellikle 1917'ye kadar Küba, Haiti, Nikaragua, Honduras ve Panama'da bu şekilde mali danışmanlık yapıları kurmuş ve Dominik Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, bu düzenlemeler ABD'nin bu ülkelerin iç işlerine daha fazla müdahil olmasına yol açmıştır. Böylece Orta Amerika ve Karayipler'de bulunan birçok ülke ABD tarafından resmi ve gayri resmi "koruma altındaki ülke (protectorate)" statüsüne indirgenmiştir (Williams, 2012: 107).

Tüm bu süreçte Kosta Rika ve Honduras'ta geniş muz tarlaları kuran United Fruit Company gibi şirketler, Latin Amerika ülkelerinin hem ekonomilerini hem de hükümetlerini etkileyecek kadar güçlenmiştir (Williams, 2012: 108-109; Weeks, 2015: 50). Siyasi huzursuzluklar yatırımlarını tehdit ettiğinde, ABD bölgeye hemen askerlerini göndermiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak José Santos Zelaya'nın yönetimi altındaki Nikaragua'da gerçekleşen süreç gösterilebilecektir. Zeleya, ABD'nin çıkarlarına ters düşen hamlelerde bulunmaya başladığında ABD Zeleya rejimini devirmiş ve yerine gelen Washington yanlısı Adolfo Diaz rejiminin iktidarda kalması için yoğun çaba sarf etmiştir. 1925'te kısa bir süre dışında, ABD deniz birlikleri 1912'den 1933'e kadar sürekli olarak Nikaragua'da kalmıştır. Başkan Taft'ın yönetimi süresince ABD, Latin Amerika'da kendine yararlı gördüğü hükümetleri desteklemiş ve bunu sağlamak için gerekli gördüğü her şeyi yapmıştır (Murrin, 2012: 764). Sonuç olarak 1912'de Dolar Diplomasisi ile ilgili yaptığı "mermi yerine dolar" açıklaması, askeri hamlelerle birlikte nihayetinde "mermi ve dolar"a dönüşmüştür. Latin Amerika'da istikrarın sağlanması adına yapıldığı söylenen mali iyileştirmeler, ABD tarafından yapılan resmi ya da gayri resmi müdahalelerle beraber içeride ve dışarıda ABD'ye karşı tepkileri artırmıştır (Dunkerley, 2012: 285). Bununla birlikte Başkan Taft'ın döneminde ABD'nin Latin Amerika bölgesi ile ilgili hamlelerinde uzmanlığını ve etkililiğini artırmak için ilgili birimlerde örgütlenmesi değiştirilmiş, personeli artırılmış ve yeni bölgesel bölümler yaratılmıştır. Başkan Woodrow Wilson döneminde ise bu değişiklikler daha da artırılarak dış politikaya daha fazla aktiflik ve daha fazla küresel kapsam kazandırılmıştır (Rosenberg, 1999: 62).

1912 yılında Başkan Woodrow Wilson (1913-1921) göreve gelme sürecinde ve geldikten sonra Dolar Diplomasisinin tüm yönlerini eleştirmiştir. Bununla birlikte Latin Amerika'ya yönelik politikaları Başkan Roosevelt ve Başkan Taft ile aynı doğrultuda olmuştur. Bu anlamda, Monroe Doktrininden itibaren dışa vurulan, Latin Amerika ülkeleri üzerinde özellikle ekonomik yönden var olan Avrupa kontrolünden duyulan rahatsızlığa ve endişelere dikkat çekmiştir. Nihayetinde Wilson seleflerinden farklı olarak özgürlük ve barış kavramlarından bahsederken yine aynı noktaya gelmiş ve Latin Amerika'yı dışarıdan gelen politik ve ekonomik müdahalelere karşı korumak için, ABD'nin müdahale etmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Başkan Wilson da istikrarı Latin Amerika siyasetinde ve ekonomisinde eksik olan temel unsur olarak kabul etmiş ve ABD'nin ulusal çıkarlarının bölgesel istikrarla yakından bağlantılı olduğuna inanmıştır. Gerektiğinde Latin Amerika'da iki selefinden de daha

saldırgan politikalar uygulayan Başkan Wilson yönetiminde ABD, Dominik Cumhuriyeti'ni hükümetin 1907'de kurulan borç alma sınırını aştığı bahanesiyle 1916'dan 1924'e kadar işgal etmiştir (Weeks, 2015: 81-82). Bununla birlikte Wilson Dolar Diplomasisi terimini kesinlikle kabul etmemiştir ancak kredileri denetime tabi tutmanın, para ödünç vermenin ve mali danışmanlığın Latin Amerika ülkelerini uygarlaştırabileceği varsayımlarını kabul etmiştir (Rosenberg, 1999: 80). Muhtemeldir ki Başkan Wilson'un Dolar Diplomasisi kavramını eleştirirken, aynı zamanda kabul etmesi "beyaz adamın yükü"¹⁰nu vurgulayan idealizm inancına dayanmaktadır. Buna göre ABD gibi daha uygar (ve daha açık tenli) ülkelerin, daha az uygar (ve daha koyu tenli) komşularına bir ülkenin nasıl yönetileceğini öğretme yükümlülüğü bulunmaktadır. ABD, gümrük tahsilat imtiyazı aldığı ülkelerde ayrıca yollar, okullar ve diğer altyapıları inşa etmekte ve bu ülkelerin koşullarını iyileştirmektedir. Sonuç olarak Başkan Wilson'a göre bu durum Latin Amerika ülkelerinin refahı için de olmaktadır (Weeks, 2015: 82).

Başkan Wilson döneminde daha saldırgan olmakla birlikte kapsamı genişleyen Dolar Diplomasisi, ABD'de Başkan Franklin D. Roosevelt (1933-1945) yönetime gelene kadar¹¹ uygulanmaya devam etmiştir. ABD'nin bankaları ve yatırımcıları tarafından Latin Amerika'ya verilen devlet tarafından "kontrollü krediler", 1920'lerin ortalarında mali iyileştirme, uygarlık misyonunu taşıma gibi Latin Amerika'ya faydalı işlevler ile açık ticaret ve yatırım pazarları gibi ABD'ye faydalı işlevleri öne çıkarılarak tanıtılmakta ve kabul görmekteydi. Bu dönemde ABD'li uzmanlar, Latin Amerika ülkeleri dışında başka ülkelere de (Almanya, İran ve Polonya gibi) mali danışmanlık yapmıştır. 1920'lerin sonlarına kadar bu kredi verme ve mali danışmanlık döngüsü devam etmiştir. Bununla birlikte artan anti-emperyalist söylemlerle birlikte ABD, yurt içi ve yurt dışında eleştirilmeye başlanmıştır. Krediler ve denetimler üzerindeki ABD sorumluluğu tartışılırken, kredi veren bankalar tarafından yapılan birtakım yolsuzluk ve kötüye kullanımlar ortaya çıktıkça hükümet, kendini kredi denetimlerinden geri çekmeye başlamış bu da bölgede güvensizliğe sebep olarak halihazırdaki istikrarsızlığa katkıda bulunmuştur (Rosenborg, 1999: 219, 252-253). Latin Amerika ülkeleri de 20. yüzyılın ilk yarısında uluslararası hukuk, diplomasi ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla, egemenliklerini geri almak, hukuki eşitliklerini sağlamak ve Amerika kıtası ülkeleri arasındaki ilişkilerin temel ilkesi olarak çok taraflılığı teşvik etmek için özenle çalışmıştır (Williams, 2012: 115). Ayrıca ABD bankalarının Latin Amerika ülkeleri dışında Avrupa ülkelerine de yüksek miktarlarda verdiği kredi ve borçların altına dayalı sistem nedeni ile geri ödenememesi ve 1929'daki Büyük Buhran da ABD için sorunları beraberinde getirmiştir. Şöyle ki altın rezervlerinin büyük bölümünü elinde tutan ABD, altına göre belirlenmeyen para birimlerini geri ödeme olarak kabul etmiyordu. Bununla birlikte geçen yıllar içerisinde yine ABD bankaları tarafından belirli denetimlere tabi olmadan çok yüksek miktarlarda kâğıt para olarak verilen kredilerin ise piyasada rezerv olarak karşılığı yoktu. En sonunda altına dayalı sistem tıkanı ve kriz patlak verdi. Dolayısıyla temelini yüksek oranlarda verilen krediler oluşturan Dolar Diplomasisi politikası da artık uygulanamayacak durumda idi (Rothbard, 2000: 85-126). Tüm bu nedenler sonucunda ABD, Franklin D. Roosevelt'in başkanlığıyla birlikte Latin Amerika ülkelerinin bütünlüğünü ve egemenliğini "İyi Komşuluk Politikası (Good Neighbor Policy)" ile kabul etmiştir (Weeks, 2015: 94). 1933 yılında Kongre'ye açıkladığı politika ile Başkan Roosevelt geçmiş yıllardaki ABD müdahaleciliğinden ayrılmayı işaret etmiş, daha sonra aynı yıl Montevideo Konferansı'nda ABD ve Latin Amerika ülkeleri arasında geçmiş yıllarda yapılan ve ABD'ye bu ülkelerin iç işlerine müdahale etme hakkı veren anlaşmalar kaldırılmıştır (Good Neighbor Policy).

ABD tarafından diğer ülkelerle ilişkilerde finansal gücün kullanılması daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bununla birlikte müdahaleciliğe imkân tanıyan imtiyazların verilmesi ve anlaşmaların yapılması bu döneme dikkatleri çekmektedir. Bunların da ötesinde dönem, ABD'nin Batı Yarı Küre

¹⁰ Avrupa kökenli beyazların diğer halklardan üstün olduğu tezine dayanan anlayışa göre üstün olan Beyaz Adam içine kapanmak yerine, dışa açılmalı, müdahalelerle kendisinden aşağıdaki diğer halkların kurtuluşuna aracılık etmelidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Sarı Ertem, 2010).

¹¹ Geçen süreçte yönetime gelen başkanlar: Warren G. Harding 1921-1923, Calvin Coolidge 1923-1929, Herbert C. Hoover 1929-1933.

hegemonyasını kurduğu dönemdir. Kurulan bu bölgesel hegemonya 2. Dünya Savaşı sonrası tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişleyecektir (Beeson, 2004: 1). Bu bölümde ABD'nin yükselen bir güç olarak hegemonyasını genişletirken yararlandığı ve Latin Amerika üzerinde 1898-1933 yılları arasında uyguladığı Dolar Diplomasisi incelenmiştir. Bir sonraki bölümde Çin'in son yıllarda yükselen bir güç olarak bilhassa Afrika'da uyguladığı Borç Diplomasisi konusu işlenmiştir.

2. Çin'in Yükselişi ve Borç Tuzağı Diplomasisi

2.1. Tarihsel Arka Plan

Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde yer alan coğrafya tarih boyunca ekonomik olarak önemli bir merkez konumundaydı. Sanayi İnkılabına uzanan sürecin başlangıcından evvel, Çin'in üretim yeteneği ve ürettiği ürünlerin kalitesi, bu ülkenin Doğu'nun zenginliklerinin Batı'ya taşınma yolu olan İpek ve Baharat Yolları gibi önemli güzergâhlar içerisinde yer alması Çin'in bu önemini pekiştiren başlıca unsurlardı. Öyle ki, on sekizinci yüzyılın hemen başında dünya üzerindeki toplam üretimin neredeyse dörtte biri Çin tarafından gerçekleştirilmekte, on dokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılının ardından bu oran dünya üzerindeki toplam üretimin yaklaşık üçte birine kadar olan kısmını karşılamaktaydı (Deniz, 2014: 66). Binlerce yıldır Batı karşısında özel bir aktör olarak yer alan ve bu süreçte kendisini gerek siyasi gerekse coğrafi olarak "dünyanın merkezine" yerleştiren Çin'in, Sanayi İnkılabı ile birlikte gelen üretimde değişim rüzgârına ayak uyduramaması ise bu ülkenin önce Batı karşısındaki üstünlüğünü kaybetmesine, ardından ise ekonomik olarak Batı tarafından sömürülmeye son derece müsait bir duruma düşmesine yol açmıştır.

Bu süre zarfında, on dokuzuncu yüzyılda dünyadaki mevcut üretimin üçte birini karşıladığı bahse konu olan ülkede, üretimde keskin bir düşüş yaşanmış ve ülke yirminci yüzyıla gelindiğinde dünya üretiminin yalnızca %13,2'sini karşılayabilecek bir standarda kadar gerilemiştir (Maddison, 1988: 40). Çin'in ekonomik olarak kötü gidişini perçinleyen unsur ise ülkede milliyetçiler ile komünistler arasında yaşanan iç savaştan Mao yönetimindeki komünistlerin galip çıkması ve 1 Ekim 1949 tarihinde komünist bir anlayış ile yönetilecek olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmen kurulması olmuştur. Bu hususta, Çin'in ekonomisini geriletken temel unsur ülkenin komünist bir modeli benimsemesi olarak değil, güçlü liderlik özelliği ile iktidarın bütün yetkilerini elinde bulunduran Mao'nun uyguladığı ekonomi politikalarının başarısızlığı olarak da düşünülmektedir (Deniz, 2014: 67). Bu doğrultuda, Mao'nun en önemli politikalarından biri olan Kültür Devrimi'nin ekonomi alanında olumsuz sonuç vermesi ve ülkenin kapalı ekonomi modelini benimsemekteki ısrarı, Çin'in üretim hacmini daha da düşürmüştür. Böylece, komünist bir ideolojiyi benimseyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1976 yılında Mao'nun ölümüne kadar uzanan süreçte ülke ekonomisinin dünya üretimindeki payı yalnızca yüzde beş ile sınırlı kalmıştır (Kızıltan, 2004: 47). Anlaşılacağı üzere, Mao'nun iktidarı döneminde Çin'de ekonomik anlamda yaşanan en temel problem, ülke yönetiminin ve toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi ekonomi alanında da ideolojik dürtülerin başat rol oynamasıydı.

Mao'nun ölümünün ardından ülkede yaşanan kısa süreli iktidar mücadelesinden zaferle çıkan isim, Çin'in günümüzdeki ekonomik başarısının temellerini atacak isim olan Deng Xiaoping olmuştur. Xiaoping'in hayata geçirdiği ilk uygulamalardan biri Mao döneminde ideolojik dürtülerle şekillenen ekonomi modelini bir kenara bırakarak, ülkesinde piyasa ekonomisinin işlerlik kazanabilmesi adına gerekli hamleleri yapmasıdır. Böylelikle Çin'in ekonomi anlayışında, yabancı sermaye ve dış ticaret gibi temel kavramlar Xiaoping'den önceki döneme nispeten oldukça önem kazanmıştır (Öğütçü, 1998: 68). Bu dönemde, ayrıca, güvenliğin ülke siyasetindeki rolü minimize edilmeye çalışılarak, gücün güvenlikten değil ekonomiden ve –dolayısıyla– zenginliklerden beslendiği anlayışı ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda toplam gelirinin yüzde on beşinin hemen üzerindeki askeri harcamalarını yüzde üçe kadar indiren Pekin yönetimi, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası gibi piyasa ekonomisi modeliyle hareket eden çeşitli bölgesel ve uluslararası ekonomik kuruluşlara üye olmuştur. Xiaoping yönetiminin bütün bu çabaların bir sonucu olarak, yirmi birinci yüzyıla doğru gidilirken Çin'in dünya üretimindeki rolü toplam üretimin yirmide birinden (1978)

onda birine (1995) yükselmiş ve yirmi birinci yüzyılın hemen başında bu rakam yüzde 12,1'i bulmuştur (Maddison, 1988: 40).

Çin'in Xiaoping iktidarı ile birlikte 1970li yılların ortalarında başlayan ekonomik yükselişi günümüze kadar hızla sürmüştür. Bu dönemde Pekin yönetimi dünyadaki toplam üretim içerisindeki payını yaklaşık olarak %20'ye kadar çıkarırken, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH), Kişi Başına Düşen Milli Gelir, ithalat ve ihracat gibi kalemlerde de önemli aşamalar kat etmiştir. Bu kapsamda ülkenin 2000 yılında 1,2 trilyon dolar olan GSMH'si, her yıl düzenli olarak artarak 2017 yılının sonunda 12,2 trilyon dolara yükselmiştir (World Bank, 2017). Kişi Başına Düşen Milli Gelir bağlamında da benzer bir durum söz konusudur. 2000 yılında Kişi Başına Milli Geliri yaklaşık 940 dolar olan Çin, 2017 yılında bu rakamı 8600 dolara çekmeyi başarmıştır (World Bank, 2017). Öte yandan 2000 yılında gerçekleştirdiği 249,2 milyar dolarlık ihracatına karşılık olarak 225 milyar dolar değerinde ithalat yaparak 24,2 milyar dolar bütçe fazlası veren Çin, 2017 yılına gelindiğinde ise 2,2 trilyon dolar değerinde gerçekleştirdiği ihracata karşılık, 1,8 trilyon dolarlık ithalat gerçekleştirerek yaklaşık 600 milyar dolar bütçe fazlası vermeyi başararak bu alandaki istikrarını korumuştur (World Bank, 2017). Bu durum ekonomik olarak dünyanın önde gelen gücü olma yolunda hayli mesafe kat eden Çin'in dışa daha fazla açılmasını gerekli kılmaktaydı.

Çin'in ekonomik anlamda gösterdiği bu başarı ülkenin nihai amacının ne olduğu ve dönüşümünün nasıl tamamlanacağı sorusunu da beraberinde getirdi. Üzerinde en çok tartışılan husus hızla ekonomik bir deve dönüşen Pekin yönetiminin bu tavrını siyasi olarak da gösterip göster(e)meyeceği idi. Bir anlamda, birçok devlet ile toprak paylaşım problemleri yaşayan Çin'in emperyalist saiklerle hareket ederek kendi bölgesi başta olmak üzere mevcut uluslararası düzeni değiştirmek amacıyla revizyonist hareketlere girişip girişmeyeceği tartışılıyordu.¹² Zira her ne kadar Çin'in ekonomik gelişimi komşuları ve uluslararası sistemin diğer aktörleri için de ekonomik olarak artı değer yaratsa da, ekonominin iplerini elinde tutan "saldırgan bir Pekin figürü" gerek Doğu Asya ülkeleri gerekse uluslararası ilişkilerde hegemon güç olan veya olmak isteyen ülkeler için en son tercih edilecek figürdü. Bu kapsamda bir yandan Çin'in eninde sonunda uluslararası sistemin temel dinamiklerini değiştirmek isteyen revizyonist bir devlete dönüşeceği iddia edilirken (Zaini, 2019: 3), Pekin yönetiminin ekonomik ilişkilerinin siyasi ihtiraslarını dengeleyeceği ve dolayısıyla bu devletin barışçıl bir yapıda varlığını sürdürmek zorunda kalacağı ileri sürüldü (Mead, 2018). Pekin yönetimi ise komşularının ve uluslararası toplumun endişelerini gidermek için karşılıklı ticarete ve 1952 yılından bu yana Çin dış politikasını şekillendirdiği varsayılan beş temel prensibe (egemenliğe saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine karışmama, karşılıklı fayda ve eşitlik temelinde işbirliği, barış içinde bir arada yaşama) daha sık vurgu yapma yoluna gitti (Panda, 2014). Çin'in izlediği bu yol, Pekin'den yükselen "barışçıl yükseliş doktrinini"¹³ destekler nitelikteydi.

Çin'in yükselişinin barışçıl olduğu iddialarına karşın, bu ülkenin bir çeşit yeni-emperyalizm yapmakla itham edilmesinde Pekin yönetiminin ülkenin uluslararası sistem içerisindeki nüfuzunu arttırmak için "üçüncü dünya ülkeleri" olarak nitelendirilen az-kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkelere yönelmesi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu ülkelerin, kredi tedariki ve dış yatırım gibi kalkınma çabalarına öncülük edecek ihtiyaçlarına yönelik kaynak arayışının farkında olan Çin yönetimi, günümüzde kendi çıkarları doğrultusunda ekonomik ilişki içerisine girdiği bu ülkeleri "sömürmekle" yaftalanmaktadır (Alden ve Alves, 2009; Watts, 2013; Laurence, 2017). Çin'in başta Afrika ülkeleri olmak üzere, birçoğu gerek siyasi olarak gerekse ekonomik olarak istikrarsız durumda bulunan bu ülkelerle kurduğu ilişkiler Tiananmen Meydanı'nda yaşanan olaylara Batı'nın verdiği tepkinin Çin'i yeni dış politika alternatifleri

¹² Söz konusu tartışma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Johnson, 2003; Buzan, 2010; Feng, 2009).

¹³ Barışçıl Yükseliş Doktrini Çin'in yükselişinin diğer uluslar için tehlike arz ettiğine yönelik teorilere bir yanıt olarak ileri sürülmüştür. Söz konusu doktrini ilk kez 2002 yılında Zheng Bijian tarafından dillendirilmiştir. Bu doktrin ile, Çin'in yükselişinin uluslararası sistemin yapısına yönelik bir meydan okuma olmadığı, aksine uluslararası sisteme entegre olma yolunda bir çabanın ürünü olduğu ifade edilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Gökten, 2011).

arayaşına itmesi, ekonomisi hızla kapitalistleşen ve üretim miktarı artan ülkenin yeni hammadde kaynakları ile pazar alanları bulma ihtiyacı ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlarda bu devletlerden alacağı destek neticesinde siyasi meşruiyetini arttırma isteği gibi temel nedenlere dayanmaktadır (Aydın, 2018: 172-179). Ne var ki, ilişki içerisinde olduğu az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkelere kıyasla ekonomik olarak daha güçlü olan Çin yönetiminin bu devletler ile olan kredi sağlama, yatırım yapma, altyapı ve üstyapı faaliyetlerini üstlenme gibi ekonomik ilişkileri çoğu zaman bahsi geçen ülkeleri daha da borçlandırmaktadır (Tandoğan, 2018). Bu durum ise, Çin'in literatürde "borç tuzağı diplomasisi" olarak adlandırılan mevcut stratejisini uygulaması için bu ülkeye son derece elverişli bir fırsat sunmaktadır.

2.2. Borç Tuzağı Diplomasisi ve Uygulanış Biçimi

Borç tuzağı iktisat literatüründe borç alan bir ülkenin bir süre sonra aldığı borcun taksitlerini ve bilhassa bu borca ilişkin faizi ödemeye çalıştığı sirkülasyona verilen isimdir (Yıldıran, 2018). Diğer bir ifadeyle, borçlu ülkenin borcunu ödemeye çalışmasına rağmen faiz borçlarının devamlı olarak artması, söz konusu borcun sona ermesini imkânsız kılmakta ya da en iyi ihtimalle söz konusu süreci geciktirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini çerçevesinde düşünüldüğünde ise borç tuzağı kavramı diplomasi kavramı ile birleştirilmekte ve özellikle Çin Halk Cumhuriyeti örneği üzerinden ele alınan "borç tuzağı diplomasisi" ilgili literatürde iktisat disiplininde taşıdığı anlamdan nispeten farklı bir anlama bürünerek emperyalizme -büyük oranda Çin emperyalizmine- işaret etmektedir. Bu kapsamda, Borç tuzağı diplomasisi Uluslararası İlişkiler literatüründe Çin'in ekonomik ilişki içerisinde olduğu az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkeleri aşırı miktarda borçlandırarak borçlarını ödeyemeyecek duruma düşürmesini ve söz konusu ülkeler üzerinde borçlandırma siyasetinden doğan sonuçlar başta olmak üzere çeşitli yöntemlerle nüfuzunu arttırma girişimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Akpaninyie, 2019; Tandoğan, 2018). Bu ülkenin borç ilişkisi kurduğu ülkelerin birçoğunun, tarihi İpek Yolu'nu yeniden canlandırmak amacı taşıyan "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin güzergâhı üzerinde bulunan, az kalkınmış ya da kalkınmakta olan, Çin'den gelecek maddi kaynak ve yatırımlara büyük oranda ihtiyaç duyan ülkeler olması ise özellikle dikkat çekicidir. Bu hususta Pekin yönetimi, birbiri ile iç içe geçmiş çift yönlü bir strateji uygulamaktadır: Bir yandan sağladığı finansman ve üstlendiği altyapı yatırımlarıyla "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin rotası üzerinde yer alan ülkelerin altyapı ve üstyapı kapasitesinin güçlendirilmesi, diğer yandan ise borç ilişkisi kurulan ülkeler ile olan ilişkilerinde "ekonomi kartının" bir "siyasi koz" olarak kullanılarak bu ülkeler üzerinde asimetric bir şekilde nüfuz elde edilmesi. Böylece, Pekin yönetimi hem küresel güç olma güdüsünü ekonomik kanallarla desteklemekte, hem de "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin güvenliğini her anlamda garanti altına almaya çalışmaktadır. Nihai noktada, borcunu ödeyemeyecek duruma gelen borçlu ülkenin liman, havaalanı, telekomünikasyon şirketi gibi stratejik edinimlerinin kullanım haklarını ve/veya bu edinimlerin gelirlerini alacağı karşılığında 49 ya da 99 yıllığına devralan (ele geçiren) Pekin yönetimi, ekonomi odaklı emperyalizm anlayışını, kurumları kendi inisiyatifine bağlama odaklı fiili emperyalizm anlayışına çevirebilmektedir (Shattuck, 2018: 8-9).

Çin ile borç ilişkisine giren birçok az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkenin eninde sonunda ekonomik olarak sıkıntıya düşmesine ve Pekin yönetimine çeşitli imtiyazlar vermek zorunda kalmasına rağmen, Çin tarafından yöneltilen ekonomik teklifler söz konusu ülkeler düzeyinde teveccüh görmeye devam etmektedir. Bu durum Çinli sermaye sahiplerinin düşük faizli ve uzun vadeli krediler sunması kadar, Batılılara yönelik güvensizlikten de kaynaklanmaktadır. Zira Amerikan ya da Batı modeli olarak nitelendirilebileceğimiz anlayış, 1990lı yıllardan bu yana kredi almak ya da topraklarına yatırım çekmek isteyen ülkelere yönelik bazı sınırlar/dayatmalar getirmekte, bir anlamda bu ülkeleri çeşitli önkoşullar ile sınırlamaktadır (Yaling, 2015: 289). Kredi ya da yatırım talep eden ülkenin mevcut siyasi durumundan (demokrasi, insan hakları, iyi yönetim vs.), paranın nereye ve hangi koşullarda harcanacağına dek bir dizi kapsamlı şartı içeren söz konusu ön koşullar, kredi almak ya da yatırım çekmek isteyen ülkeyi zor durumda bırakabilmektedir. Az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkelerin önemli bir kısmının demokrasi ve ülkelerindeki kurumsal sistemin işleyişi noktasında birçok aksaklıkla karşı karşıya bulunduğu düşünüldüğünde, bu durum daha iyi anlaşılabilir. Bahsi geçen önkoşullar ülkelerin

siyasi ve ekonomik sisteminin belirli bir standarda oturtulması için olumlu bir niteliğe sahip olmakla beraber; sosyal, siyasi ve ekonomik olarak bazı problemler yaşayan ülkelerin söz konusu ön koşulları sağlayamamaları neticesinde kriz anlarında borç para bulmakta ve ülkelerine yatırım çekmekte sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum, Batılılardan başka kredi alacak ya da yatırım sağlayacak bir alternatifin olmadığı bir ortamda, kredi ve/veya yatırım talep eden ülkeyi zor durumda bırakmakta, Batılıların ise az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkeleri kendi sistemleri doğrultusunda şekillendirme noktasında ellerini güçlendirmektedir.

Nihai noktada borç batağına sürüklenme ihtimaline karşın, Çin'in önerdiği kredi ve/veya yatırımların bu denli teveccüh görmesinde kredi ya da yatırım arayışındaki ülkelerin Batılıların ileri sürdüğü ön koşullara karşı duyduğu tereddüt ve/veya güvensizlik hissi etkili olmaktadır. Zira Pekin yönetimi, "siyaset ile ticaretin" birbirinden ayrı şeyler olduğunu vurgulayarak ülkelerin iç işlerine karışılmaması gerektiğini ifade etmekte, borç ilişkisi kurdukları ülkelere "Tek Çin Politikası'nın"¹⁴ ürünü olan Tayvan'ın tanınmaması koşulu dışında herhangi bir önkoşul ile yaklaşmamaktadırlar (Maggiorelli, 2017: 33; Pehnelt ve Abel, 2007: 8). Hatta bu mevcut durumu söylem düzeyinde daha da ileri bir boyuta taşıyan Pekin yönetimi, borç ya da yatırım talebindeki ülkelerle etkileşime geçilirken herhangi bir önkoşul öne sürmeyi "ilişki kurulan ülkenin egemenlik haklarına bir saldırı" olarak yorumlamaktadır. (Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China: FOCAC Archive, 2006). Bu durum ise hem Çin'in hem de maddi kaynak arayışındaki ülkelerin Batılılara karşı elini kuvvetlendirmektedir. Çin'in ilişki kuracağı devletlere neredeyse hiçbir koşul öne sürmeden yaklaşmasının borç ya da yatırım arayışındaki çeşitli ülkelere cazip gelmesi ise, bir dönem kalkınmakta olan ülkelerle kurdukları ilişkilerde alternatifsiz olmanın verdiği rahatlıkla ciddi kurallar ve önkoşullar üzerinden hareket eden, fakat Çin'in devasa bir ekonomik güç olarak yükselmeye başlamasının ardından söz konusu ülkeler tarafından borç alma ya da yatırımda bulunma noktasında nispeten daha az tercih edilen Batılıların ileri sürdüğü önkoşulları yumuşatmalarına neden olmaktadır (Tsegay, 2013). Bu hususta dikkat çeken nokta, az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkeler ile kurulan ekonomik ilişkilerde, Çin modelinin orta ve uzun vadede neden olduğu yapısal sorunların yadsınması ve söz konusu modelin hızla popüler hale gelmesidir. Bunun anlamı, mevcut şartlar altında Çin'in ekonomik olarak kalkınma çabası içerisindeki coğrafyalarda etki ağırlığı bu denli genişletmesinde neredeyse hiçbir koşul öne sürmeden sunduğu kredi ve yatırımların son derece başarılı bir rol oynadığı gerçeğidir. Özellikle Afrika'da ve Asya'da kalkınma çabası içerisindeki birçok devletin ana ticari partnerinin ve etkileşim içerisinde bulunduğu temel dış aktörün Çin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu rol daha iyi anlaşılabilir.

Her ne kadar birçok örnekte varılan son nokta itibariyle ödeyebileceğinden fazla borçlanma durumu ortaya çıkıyor olsa da, Çin'in borç tuzağı diplomasisinin temelini oluşturan ucuz kredi ve yatırımlarının ilişki kurulan ülkeler üzerinde bazı olumlu ve olumsuz yansımaları söz konusudur. Pekin menşeli kredi ve yatırımların olumlu yansımalarının ilki, ilişki kurulan ülkede istihdamı göreceli olarak artırmasıdır (Aydın, 2018: 178). Bu ise iki yolla olmaktadır: Çin'in verdiği krediler sonucu gerçekleştirilen yerel yatırımlar ve doğrudan doğruya Çin'in gerçekleştirdiği yatırımlar. Her iki durumda da Çin ile ekonomik ilişki kuran devlet için kendi vatandaşlarına istihdam fırsatı oluşmakla beraber, bahsi geçen istihdam fırsatının yalnızca ilişki kurulan devletin vatandaşları için değil, Çin vatandaşları için de geçerli olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Zira Pekin yönetimi gerçekleştirdiği yatırımlarla beraber kendi vatandaşlarını da "misafir" olduğu ülkede istihdam etme fırsatını yakalamaktadır. Hâlihazırda, Afrika'da faaliyet

¹⁴ Çin Halk Cumhuriyeti Tek Çin Politikası'nı "toprak bütünlüğüne saygı" prensibi üzerinden yorumlamaktadır. Bu kapsamda, Pekin yönetimi 1949 yılında sona eren iç savaşın ardından Tayvan adasına göç eden milliyetçilerin Tayvan'da kurduğu devletin uluslararası toplumun üyeleri tarafından tanınmaması konusunda çaba göstermekte, aksi halde bu durumu "egemenlik haklarına saldırı" olarak yorumlamaktadır. Çin, bu politika kapsamında Birleşmiş Milletler'de yer alan ülkelere, bağımsız bir aktör olarak varlığını kabul etmediği Tayvan ile diplomatik bağ kurmamalarını, kuranların ise bu ilişkiyi sona erdirmelerini beklemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Yaling, 2015: 288; Bush, 2017; Keyvan, 2017).

gösteren Çin menşeli projelerde istihdam edilen bir milyondan fazla Çinli işçinin varlığı, bu iddianın en somut örneğini teşkil etmektedir (Park, 2016).

Çin'in ihtiyaç duyan ülkelere sağladığı kredi ve yatırımların ikinci olumlu yansıması ise borç ya da yatırım alan ülkelerin altyapı ve üstyapısını güçlendirmesidir (Hanuer ve Morris, 2014: 34-35). Ne var ki, devletlerin altyapı ve üstyapı kalitesinin artırılması yalnızca borç ya da yatırım alan ülkeye değil, Çin'e de fayda sağlamaktadır. Bu kapsamda, Çin'in aktardığı kaynaklar ve/veya Çinli firmaların gerçekleştirdiği yatırımların neticesinde, bir yandan "Bir Kuşak Bir Yol" projesi güzergâhında yer alan ülkelerin altyapı ve üstyapı kapasitelerinin niteliği artırılırken, diğer yandan Çin yatırım yaptığı ülkelerde kendisi için stratejik öneme haiz olan noktalar arasındaki ulaşımı kolaylaştırabilmektedir. Üçüncü olarak, Pekin yönetiminin sağladığı kredi ve yatırımların en sık dillendirilen yansıması ise bu devletin ekonomik ilişki içerisinde olduğu devletlerin refah düzeyini ve büyüme oranlarını arttırdığı iddiasıdır. Bu iddia nispeten geçerli olsa da, söz konusu büyümenin borçlanma yoluyla ve Çin'e olan bağımlılığı arttırmak suretiyle gerçekleştiği göz ardı edilmemelidir (Dahir, 2018). Son olarak, Çin'in belirtilen kapsamdaki politikalarının en önemli olumlu yansıması ise, bu ülkenin Batılıların ya da diğer yatırımcıların genel olarak müdahil olmak istemediği bölgelere ve sektörler –tarım gibi- kredi sağlaması ve buralarda yatırımlarda bulunmasıdır (Hanuer ve Morris, 2014: 45). Bu sayede Çin, Afrika gibi birçok ülkenin/kurumun kredi vermekten ve yatırım yapmaktan kaçınabildiği coğrafyalarda hızla alan kazanabilmektedir.

Pekin yönetiminin sağladığı kredi ve yatırımların içeriğine ve doğurduğu sonuçlara ilişkin birçok olumsuz eleştiri de mevcuttur. Bu eleştirilerden ilki, Çin'in başta Afrika ülkelerinde olmak üzere demokratik olarak sorunlu ve insan hakkı ihlali yapan rejimlere destek olduğu, bu rejimlerle ilişki kurmaktan sakınmadığıdır (Brookes ve Shin, 2006; CNN, 2008). Gerçekten de, Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir ya da Venezuela Devlet Başkanı Nicolas Maduro örneklerinde olduğu gibi Pekin yönetimi demokratik olarak sorunlu olduğu düşünülen devletlerle ilişki kurmakta herhangi bir beis görmemektedir. Belirtildiği gibi, Çinli devlet adamları bu iddialar karşısında her seferinde ticaret ile siyasetinden birbirinden ayrı iki olgu olduğunu vurgulayarak, demokratik olmayan devletlerle de ekonomik ilişki kurulabileceğini belirtmektedirler. Çin'in kredi ve yatırım sağladığı ülkeler ile olan ilişkilerine yönelik ikinci eleştiri ise Pekin yönetiminin ülkelerin doğal kaynaklarını ya da stratejik edimlerini sömürdüğü/ele geçirdiği ve bu ülkeleri yoksullaştırdığı iddiasıdır (Junbo ve Frasher, 2014: 186; Alden ve Alves, 2009: 17). Bu iddiayı doğrularcasına, Çin bir yandan Afrika başta olmak üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarında petrol ve mineral gibi doğal kaynaklar bakımından zengin birçok ülke ile çeşitli alanlarda yaptığı anlaşmalarla ülkelerin doğal kaynaklarından öncelikli olarak faydalanma hususunda bazı imtiyazlar koparabilmekte iken, diğer yandan kendisine borçlanıp da borcunu ödeyemeyen ülkelerin havaalanı, liman, iletişim kurumları gibi bazı önemli edimlerine –görünüşte-geçici olarak el koymaktadır. Çin'in borç verdiği ve yatırım yaptığı ülkelerdeki faaliyetlerine ilişkin bir diğer olumsuz eleştiri ise Çinli firmaların yatırım yaptıkları ülkelerde istihdam ettikleri "yerli vasıfsız işçiler" ile alakalıdır. Önemli pozisyonlar Çinlilere ayrılmışken sıradan pozisyonların yerlilere ayrılması, Çin'in ilişki içerisinde olduğu ülkelerde işgücünün niteliğini önemsiz bırakmakta, dolayısıyla vasıfsız işgücüne olan talebi artırarak eğitimin niteliğine ve hatta gerekliliğine önemli bir darbe vurmaktadır. Pekin yönetimi, ayrıca, başta imalat sektörü olmak üzere birçok alanda yerli üreticinin oldukça ucuz bir ücret karşılığında ithal edilen Çin ürünleri ile rekabet edemeyişi nedeniyle firmaların kapanmasından ötürü yüz binlerce kişinin işsiz kalmasından ve az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ulusların kanayan yarası olarak nitelendirilen yüksek borçlar, yolsuzluk ve kötü ekonomik kararlar gibi olumsuz durumlara davetiye çıkarmasından dolayı söz konusu ülkelerdeki kötü gidişten sorumlu tutulmaktadır (Hanuer ve Morris, 2014: 64-67).

Sağladığı düşük faizli ve uzun vadeli krediler ile çeşitli alanlarda gerçekleştirdiği yatırımlar neticesinde, ilişki kurduğu ülkelerde Çin algısı genelde olumlu yönde seyretse de bu ülke yolsuzluğa katkı sağladığı, israfa neden olduğu, işsizliği arttırdığı ve kötü yaşam/çalışma koşullarına davetiye çıkardığı gibi nedenlerle eleştirilmektedir (Hanuer ve Morris, 2014: 45-54, 60). Söz konusu eleştirilerin büyük bir kısmı, Çin'in borçlandırma politikası nedeniyle borçlu durumda bulunan birçok ülke üzerinde nüfuz

sahibi olduğu, paranın gücünü kullanarak bu nüfuzunu siyasi bir koz haline getirdiği ve borcunu ödeyemeyecek durumda olan devletlerin stratejik ve ekonomik varlıklarına el koyarak mevzubahis ülkelerin egemenlik haklarının altını oyduğu noktasında birleşmektedir. Bu noktadan hareketle Çin, emperyalist dürtülerle hareket eden fakat emperyalizmi uygulama araçları farklı olan yeni sömürgeci bir aktör olarak nitelendirilmektedir.

2.3. Örnek Uygulamalar ve Endişeler: Sri Lanka, Zambiya ve Cibuti

Günümüzde Çin'e olan borçlarını ödeyemeyecek durumda olan ya da ödeyememesi muhtemel olan birçok devlet, bu devletin borçlandırmaya yönelik uyguladığı diplomasinin ulusal egemenlikleri için son derece tehlikeli olan etkileri ile karşı karşıyadır. Aslında, Çin'in borç diplomasisi kapsamında diğer devletler ile olan ilişkileri büyük ölçüde bu ülkenin kazandığı sıfır toplamlı bir oyun modeli olarak yorumlanabilir. Bu devletler arasında, Sri Lanka'nın durumu borç diplomasisinin yol açtığı sonuçların en somut örneklerinden birini gözler önüne sermektedir (Gopaldas, 2018). Çin'in sağladığı kolay krediler ve yatırımlar Sri Lanka'yı ekonomik olarak Çin'e son derece bağımlı ve borcunu ödeyemez hale getirmiştir. Sri Lanka'nın Çin ile olan ekonomik bağımlılığının başlangıcını 2007 yılında ülke iç savaş halindeyken liman yapımı için kredi arayışı sırasındaki çabaları oluşturmaktadır. Limanın inşa masraflarını karşılamak için Japonya, Hindistan, IMF, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası gibi ülkelerden ve bölgesel ya da küresel ekonomik kuruluşlardan kredi talebinde bulunan Sri Lanka hükümetinin bu talebi, ülkede yaşanan iç savaş ve insan hakları ihlali iddiaları nedeniyle hiçbir platformda olumlu bir geri dönüşle sonuçlanmamıştır (Freymann, 2018).

Sri Lanka hükümetinin kaynak bulmakta zorlanması, kredi ve yatırım sağlama noktasında Tayvan'ın tanınmaması dışında hiçbir önkoşula riayet etmeyen Çin'in, Sri Lanka hükümetinin "kaynak umudu" olarak bu ülke ile yakınlaşmasına, diğer bir ifadeyle ülke üzerinde ekonomik bir tahakküm kurma sürecini başlatmasına neden olmuştur. Çeşitli ülke ve ekonomik kuruluşlardan ret cevabı alan Sri Lanka yönetimi, 2009 yılında Çin'den liman inşaatını tamamlamak ve bir havaalanı inşa etmek için 1,9 milyar dolar kredi almayı başarmıştı (Parker ve Chefitz, 2018, 9-10). Bu doğrultuda, hükümet değişikliğine rağmen, Çin'den borç almayı sürdürmek zorunda kalan ve artan borçlarını ödemekte zorlanan Sri Lanka, en sonunda çareyi Çin'in borç diplomasisine tam anlamıyla teslim olmakta buldu. Böylece, toplam borcu 64 milyar dolar civarında olan Sri Lanka hükümeti, ülkesinin Çin'e olan 8 milyar dolar borcunu ödeyemediği için 2017 yılında ülkesinin Hambantota kentinde bulunan ve büyük oranda Çin finansmanı ile yapılan bir limanın işletme hakkının %85'ini borcunun 1,1 milyar dolar olan kısmına karşılık Çin'e devretmek zorunda kalırken, devredilen liman yılda yaklaşık 40 milyon dolar gelir getirmektedir (Hurley vd., 2018: 20, Parker ve Chefitz, 2018: 20; Tandoğan, 2018). Bu durum, Çin'e yönelik yayımlanacak ve yeni-sömürgecilik şüphelerini kuvvetlendirirken, değinildiği gibi borç diplomasisinin en açık örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Çin'in Afrika'daki faaliyetleri de borç tuzağı diplomasisi kapsamında ciddi tereddütlere ve endişelere sebebiyet vermektedir. Diğer bir ifadeyle, borç tuzağı diplomasisinin ulusların egemenliğini tehdit eden ve edinimlerine el koyan yüzü, 2000li yıllar ile birlikte Afrika'daki nüfuz alanını önemli ölçüde arttıran Çin ile hibe, kredi ve çeşitli yatırımlar yoluyla asimetrik bir bağımlılığa uzanacak kadar yoğun ekonomik ilişkiler kuran Afrikalı devletleri de tehdit etmektedir. 2016 yılında Afrika'da Çin finansmanı ile gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım miktarının 40 milyar dolar değerinde olduğu düşünüldüğünde, ilişkilerin yoğunluğu ve muhtemel tehdidin boyutu daha iyi anlaşılabilir (Copley, 2018). Bu kapsamda, Çin'in Afrika'da ağırlıklı olarak kaynak zengini ülkelere yöneldiği gözden kaçırılmamalıdır. Zambiya ve Cibuti, Afrika'da Çin'in borç tuzağı diplomasisinin yaratacağı olumsuz atmosferden en yoğun şekilde etkilenebilecek iki ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afrika'nın güneyinde yer alan ve Sri Lanka örneğinde olduğu gibi Çin'e olan borcu sürekli artan Zambiya, Afrika'da borç tuzağı diplomasisinin acı reçetesini tadan ülkeler kervanında başı çekmektedir. Çin'e olan borcunu ödemekte zorlanan Zambiya'ya ait bazı ulusal kamu kurumlarının sahipliğinin Çin'e kira yoluyla devredildiği iddiası gerek iç gerekse dış kamuoyunda tedirginlik yaratmıştır. Zambiya, mevcut devlet başkanı Edgar Lungu'nun iktidarı ile birlikte ekonomik olarak Çin ile yakınlaşması ile

dikkatleri üzerine çekmektedir. Selefi Micheal Seta'nın 2014 yılının Kasım ayında vefat etmesinin ardından, 2015 yılının Haziran ayından itibaren iktidarda bulunan Lungu'nun döneminde, çeşitli yatırımları gerçekleştirmek amacıyla Çin ile 8 milyar dolar değerinde finansman anlaşması imzalanmıştır (Daily Sabah, 2018). Çin'den alınan yüksek miktardaki borcun geri ödenememesi sonucunda ise Zesco (elektrik şirketi), ZNBC (Tv ve radyo istasyonu) ve Kenneth Kaunda Uluslararası Havaalanı gibi ulusal kurumların işletme hakkının Çin'e devredildiği iddiaları iç ve dış kamuoyunda geniş yankı bulmuştur (Laterza ve Mususa, 2018; Ajetonmobi, 2018; Chiwanza, 2018). İddialar yetkililer tarafından yalanlanmış olsa da, ülkenin Çin ile olan ekonomik bağımlılık ilişkisi düşünüldüğünde, yakın gelecekte Zambiya'nın da tıpkı Sri Lanka örneğinde olduğu gibi böyle bir yola başvurması olası görünmektedir. Eski adı Güney Rodezya olan Zambiya'nın önemli kurumlarından biri olan Zambiya Ulusal Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Şirketi'nin hisselerinin de yarıdan fazlasının Çin'in elinde olduğu düşünüldüğünde, bu durumun devamının da gelebileceği endişesi doğrultusunda hareket eden IMF gibi uluslararası kurumlar, iki ülke arasındaki mevcut ekonomik ilişkinin durumunu ve Zambiya'nın Çin ile olan borç ilişkisini sorgulamakta, bu hususta çeşitli eleştiri ve uyarılarda bulunmaktadır (Mitimingi ve Hill, 2019; Laterza ve Mususa, 2018) .

Çin'in Afrika'daki borçlandırmaya yönelik faaliyetlerinden olumsuz etkilenmesi muhtemel diğer bir ülke olarak ise Cibuti'dir. Ülke, borçlanma ve mevcut borcun Çin'e karşı ulusal güvenliğini tehdit eder hale gelmesi noktasında Sri Lanka ve Zambiya ile benzer endişelerden muzdarip bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Zira ülkenin çeşitli yatırımlara kaynak sağlamak amacıyla aldığı kredilerden dolayı Çin'e olan toplam borcu 2017 yılı sonu itibarıyla 1.72 milyar doları bulmaktadır ki bu rakam Cibuti'nin milli gelirinin % 88'ine tekabül etmektedir (Cheng, 2018). Öte yandan Cibuti, diğer örneklerden farklı olarak küresel rekabette daha özel bir öneme sahip olan bir ülke hüviyetindedir. Afrika Boynuzu olarak ifade edilen bölgenin en uç kısmında yer alan ülke, Ortadoğu'ya ve enerji geçiş yollarına olan yakınlığı nedeniyle ilgi çekici bir stratejik konumda bulunmaktadır (York, 2019). ABD ve Çin başta olmak üzere çok sayıda ülkenin askeri üssünün bulunduğu ülkede, herhangi bir aktörün aşırı güçlenmesi diğerlerini fazlası ile rahatsız edebilecek potansiyele sahiptir. Bu kapsamda, ABD ulusal güvenlik danışmanı John Bolton tarafından açıklanan, Donald Trump döneminde ABD'nin Afrika stratejisinde de belirtildiği üzere, Washington başta olmak üzere Cibuti'yi ve Afrika'yı kendileri için "stratejik öneme sahip" olarak nitelendiren birçok aktör Cibuti'nin de Sri Lanka ile aynı kaderi yaşamasından endişe duymaktadır (White House, 2018). Eğer önlem alınmazsa, yakın gelecekte Cibuti de tıpkı Sri Lanka gibi Çin'in borçlandırma siyaseti nedeniyle doğrudan doğruya ulusal egemenliğinden ödün vermek zorunda kalacak bir ülke olarak göze çarpmaktadır.

Ulusların egemenliğini tehdit eder nitelikte olan borç tuzağı diplomasisi Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemde etkili olabilmek adına uygulamaya koyduğu en önemli dış stratejilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Ekonomi kartını son derece iyi kullanan bu ülke, söz konusu hamle ile birlikte bir yandan Çin'in durgunlaşmaya başlayan ekonomik büyümesini yeniden hareketlendirebilme potansiyeli taşıyan "Bir Kuşak Bir Yol" projesini hayata geçirebilmek için uygun zemini hazırlarken, diğer yandan az kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkeler olarak ile asimetrik ekonomik bağımlılık temelinde bir merkez-çevre ilişkisi kurma yönünde çaba sarf etmektedir. Nihai olarak ise, sıfır toplam bir oyuna dönüşmeye oldukça müsait bir yapıda kurulan ilişkiler nedeniyle, onlarca yıldır "ulusal egemenliklere saygı" ve "ülkelerin iç işlerine karışmama" şiarları ile hareket etme iddiasındaki Çin Halk Cumhuriyeti birçok ülkenin ulusal güvenliği için en önemli endişe kaynaklarından birini simgeler hale gelmektedir.

SONUÇ

Farklı ülkeler tarafından, farklı dönemlerde uygulanmış olup, farklı içeriğe ve farklı özelliklere sahip olsalar da, gerek "dolar diplomasisi" gerekse "borç tuzağı diplomasisi" benzer bir dış politika vizyonunu ortaya koymaları itibarıyla önemlidir. İlk olarak üzerinde durulması gereken nokta, söz konusu diplomasi eğilimlerinin uygulayıcısı olan devletler tarafından sahiplenilip sahiplenilmediğidir. Bu noktada, dolar diplomasisi ABD'li devlet adamları tarafından sahiplenilmiş, bizzat ilgili siyasi devlet

adamları tarafından isimlendirilip resmi bir devlet politikası haline dönüştürülmüş ve uygulamada olduğu dönemde ya da uygulanan dönem sonrasında müspet veya menfi ifadelerle dillendirilmiştir. Buna karşın, “borç-tuzağı diplomasisi” Çinli devlet adamları tarafından hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Bu durumun temel nedeni, söz konusu isimlendirmenin ve diplomatik model arayışının Çin’in dış politikasının olumsuz yüzünü ortaya koyması amacıyla bilhassa Batılılar tarafından geliştirilmiş argümanlar bütünü olduğu gerçeğidir. Bu nedenle borç tuzağı diplomasisi Pekin yönetimi için bir dış politika stratejisi olmaktan ziyade, bir itham vesilesidir ve aklı başında hiçbir Çinli yönetici tarafından sahiplenilmesi düşünülmektedir.

Tarihsel bir perspektif dâhilinde değerlendirildiğinde, hem dolar diplomasinin hem de borç-tuzağı diplomasinin kaynağı, uygulandıkları dönemde uygulayıcısı olan devletlerin üretimde gösterdikleri önemli sıçramada ve ekonomik olarak hızla gelişmelerinde aranmalıdır. Aktarıldığı üzere, gerek on dokuzuncu yüzyılın sonu itibariyle ABD’nin gerekse yirminci yüzyılın sonu itibariyle Çin’in üretimlerine yeni bir boyut kazandırmaları ve bu nedenle ülke sınırları dışına daha fazla açılma ihtiyacı hissetmeleri söz konusu iki stratejinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, her iki strateji de Washington ve Pekin yönetimlerinin sömürgeci eğilimlerinin ortaya çıkardığı birer yansıma niteliğindedir. Bahsi geçen sömürgeci eğilimlerin yol açtığı bu iki modelin en belirgin özelliği ise “ekonomi” kartının” bir “dış politika aracı” olarak ustaca kullanılmasıdır. Böylece Washington yönetiminin “mermi yerine dolar” söylemi ile Pekin’den yükselen “siyaset yerine ticaretin öncelenmesi” söylemi aynı ortak düzlemde buluşmakta ve emperyalist bir vizyonun ışığında örtüşmektedir.

Anlaşılabileceği üzere, her iki stratejik yönelim de öncelikli olarak ulusların yumuşak karnı olarak ifade edilebilecek “ekonomi” faktörüne odaklanmakta, dış politikada “güvenlik” ile ilgili hassasiyetleri değil, “ekonomi” ile ilgili hassasiyetleri öncelenmektedir. Bilhassa ekonomik saiklerle hareket etmesi kaçınılmaz olan kar amaçlı şirketlerin her iki yönelimde de etkili bir pozisyonda bulunmaları, söz konusu durumu doğrulayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar dolar diplomasisinin ve borç tuzağı diplomasisinin uygulandıkları coğrafyalarda güç kullanmaktan kaçınarak barışçıl yüzlerini gösteren bir görüntü çizseler de, gerek Washington yönetimi gerekse Pekin yönetimi söz konusu stratejik yönelimler doğrultusunda ulusal çıkarlarının tehlikeye girdiğini hissettikleri anda barışçıl görüntülerinden uzaklaşmakta, tehdit ve şantajdan askeri müdahaleye kadar uzanan birçok seçeneği masada bulundurmaktadırlar. Uygulamada dolar diplomasinin Latin Amerika’ya, borç tuzağı diplomasisinin ise Asya ve Afrika’ya odaklanıp bu coğrafyalarda uygulandığı düşünüldüğünde, Washington yönetiminin geçmişte Latin Amerika’da gerçekleştirdiği askeri ve siyasi müdahalelerin, Pekin yönetiminin gelecekte Asya ve Afrika’da gerçekleştirme ihtimali olan askeri ve siyasi müdahaleler için bir turnusol kâğıdı işlevi görebileceği iddia edilebilir.

ABD’nin on dokuzuncu yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın ortalarına dek Latin Amerika ülkelerine yönelik olarak uyguladığı, bünyesinde emperyalist öğeler barındıran dolar diplomasisinin içeriği ve uygulamadaki başarısı, borç tuzağı diplomasisi yoluyla birçok Asya ve Afrika ülkesi üzerinde etkinliğini arttıran Çin’in yeni dönemde uluslararası siyasette neler yapabileceği noktasında bizlere önemli bir ipucu sağlamaktadır. Bu hususta, Çin’in de, tıpkı belirtilen dönemde üretim fazlası vererek dışa açılma çabasındaki ABD gibi, dışa açılmasının elzem olduğu ve emperyalist bir dış politika vizyonuna sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Çin’in uluslararası siyasette hegemon güç olup ol(a)mayacağı tartışıldığı bugünlerde, ABD’nin dolar diplomasisi ile yakaladığı –sonu küresel bir hegemon olmaya kadar varan- ivmenin bir benzerinin, Çin tarafından da borç tuzağı diplomasisi ile yakalanması kuvvetle muhtemeldir. Bu doğrultuda, tıpkı on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren Washington yönetimlerinin gerçekleştirdiği gibi hızla ekonomik bir dev haline dönüşen Pekin yönetiminin, bir sonraki aşamada yine tıpkı ABD’nin yaptığı gibi ekonomik başarısını siyasi ve askeri unsurlarla destekleyerek küresel bir hegemon olarak ortaya çıkma çabasına girişmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

AJETUNMOBI, W. (2018, 7 Eylül), Zambia's power company reportedly taken over by China after loan default, African Liberty, <https://www.africanliberty.org/2018/09/07/zambias-power-company-reportedly-taken-over-by-china-after-loan-default/>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

AKPANINYIE, M. (2019, 12 Mart), "China's 'Debt Diplomacy' Is a Misnomer. Call It 'Crony Diplomacy'", The Diplomat, <https://thediplomat.com/2019/03/chinas-debt-diplomacy-is-a-misnomer-call-it-crony-diplomacy/>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

ALDEN, C. ve ALVES, C. (2009, Eylül), "China and Africa's Natural Resources: The Challenges and Implications for Development and Governance", South African Institute of International Affairs, https://voltage.net.org/IMG/pdf/China_and_Africa_s_Natural_Resources.pdf, Sayı 41, Eylül 2009, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

US Defense Department, Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China, https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf, Erişim tarihi: 1.08.2019.

ATAÖV, T. (1967), "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 22 (2), s. 237-284.

AYDIN, H. (2018), Amerikan Dış Politikasında Afrika: Soğuk Savaş'tan Trump Dönemine Kadar, Alelmas Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

BEESON, M. (2004, August), The Rise of the 'Neocons' and the Evolution of American Foreign Policy, Murdoch University Working Paper No. 107.

BROOKES, P. ve SHIN, J. H. (2006, 22 Şubat), "China's Influence in Africa: Implications for the United States", The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/asia/report/chinas-influence-africa-implications-united-states>, No 1916, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

BUSH, R. J. (2017, 10 Mart), "A One China Policy Primer", East Asia Studies at BROOKINGS, <https://www.brookings.edu/research/a-one-china-policy-primer/>, Paper 10, Erişim Tarihi: 29/07/2019).

Bush chides China over Human Rights (2008, 7 Ağustos). CNN <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/08/06/bush.china.olympics.index.html> Erişim Tarihi: 30/07/2019.

BUZAN, B. (2010), "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", The Chinese Journal of International Politics, Cilt 3, Sayı 1, ss. 5-36.

CHENG, A. (2018, 31 Temmuz), "Will Djibouti Become Latest Country to Fall Into China's Debt Trap?", Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2018/07/31/will-djibouti-become-latest-country-to-fall-into-chinas-debt-trap/>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

China at a Glance: GNI Per Capita, World Bank: World Trade Integrated Solution 2017, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2000/EndYear/2017/Indicator/NY-GNP-PCAP-CD>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

China at a Glance:GDP, World Bank: World Trade Integrated Solution 2017, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2000/EndYear/2017/Indicator/NY-GDP-MKTP-CD>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

China to take over Zambia's state power company over unpaid debt, report claims (2018, 9 Eylül). Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/energy/2018/09/09/china-to-take-over-zambias-state-power-company-over-unpaid-debt-report-claims>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

China Trade at a Glance: Most Recent Values, World Bank: World Trade Integrated Solution 2017, <https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/CHN>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

CHIWANZA, T. H. (2018, 10 Eylül), ‘‘China To Take Over Zambia's National Power Utility ZESCO - How Zambia is Becoming Chinese Property’’, The African Exponent, <https://www.africanexponent.com/post/9124-zambia-is-slowly-becoming-chinese-property-due-to-accumulating-debts>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

COPLEY, A. (2018, 14 Haziran), ‘‘Figures of the week: African and global FDI inflows weaken in 2017’’, Brookings, <http://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/06/14/figures-of-the-week-african-and-global-fdi-inflows-weaken-in-2017/>, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

DAHIR, A. L. (2018, 15 Kasım), ‘‘Chinese lending to African countries jumped tenfold in the last five years’’, Quartz Africa, <https://qz.com/africa/1463948/chinese-lending-to-african-countries-jumped-tenfold-in-the-last-five-years/>, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

DASGUPTA, S. (2015, 23 Temmuz), ‘‘What Makes a Great Power?’’, International Relations and Security Network (ISN), https://www.files.ethz.ch/isn/192752/ISN_192375_en.pdf Erişim tarihi: 1.08.2019.

DENİZ, Y. (2014), ‘‘Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya’’, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss. 68-85.

DUNKERLEY, J. (2012), ‘‘US Foreign Policy in Latin America’’, US Foreign Policy, ed. M. Cox ve D. Stokes, Oxford University Press, New York, s. 277-296.

Failed States <https://www.britannica.com/topic/failed-state> Erişim tarihi: 27.07.2019.

FENG, H. (2009, Mayıs), ‘‘Is China a Revisionist Power’’, The Chinese Journal of International Politics, Cilt 2, Sayı 3, ss. 313-334.

FREYMANN, E. (2018), The Invention of the New Silk Road: Mapping Xi Jinping’s Strategic Vision, Harvard Kennedy School Working Paper.

GERTZ, B. (2002), The China Threat, Regnery Publishing, Washington DC.

GILDERHUS, M. T. (2000), The Second Century: US Latin American Relations Since 1889, Scholarly Resources Inc., Wilmington.

Good Neighbor Policy, <https://www.britannica.com/event/Good-Neighbor-Policy-of-the-United-States> Erişim tarihi: 28.07.2019.

Gold Standard, <https://www.britannica.com/topic/gold-standard> Erişim tarihi: 19.11.2019.

GOPALDAS, R., ‘‘Lessons from Sri Lanka on China's 'debt-trap diplomacy’’, Institute for Security Studies, <https://issafrica.org/amp/iss-today/lessons-from-sri-lanka-on-chinas-debt-trap-diplomacy>, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

GÖKTEN, K. (2011), ‘‘Çin’in Barışçıl Yükselişine Muhafazakar-Realist Çözümler’’, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 11, Sayı 21, ss. 110-129.

GREEN, T. (1999), Central Bank Gold Reserves An historical perspective since 1845, World Gold Council, Research Study No. 23, November 1999.

Gunboat Diplomacy; <https://www.encyclopedia.com/history/modern-europe/albanian-history/gunboat-diplomacy>, Erişim tarihi: 27.07.2019.

HANAUER, L. ve MORRIS, L. J. (2014), Chinese Engagement in Africa: Drivers, Reactions and Implications for U.S. Policy, Rand Corporation, Washington D.C.

HURLEY, J., Morris S. ve Portelance, G. (2018, Mart), ‘‘Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective’’, Center For Global Development, CDG Policy Paper 21.

JOHNSON, A. I. (2003), ‘‘Is China a Status Quo Power’’, International Security, Cilt 27, Sayı 4, ss. 5-56.

JUNBO, J. ve FRASHERI, D. (2014), ‘‘Neo-colonialism or De-colonializm? China’s economic engagement in Africa and implication for the world order?’’, African Journal of Political Science and International Relations, Cilt 8, Sayı 7, ss. 185-201.

KENNEDY, P. (1988), The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000, Unwin Hyman Limited, London.

KEYVAN, Ö. Z. (2017, 6 Mart), ‘‘Tek Çin Politikası ve ABD’’, ANKASAM, <https://ankasam.org/cinin-tek-cin-politikasi-ve-abd/>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

KIZILTAN, A. (2004), ‘‘Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti’nin Süper Güç Olabilirliği’’, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss. 45-66.

LAFEBER, W. (2012), ‘‘The US rise to World power 1776-1945’’, Us Foreign Policy, ed. M. Cox ve D. Stokes, Oxford University Press, New york, s. 43-58.

LATERZA, V. ve Mususa, P. (2018, 11 Ekim). Is China really to blame for Zambia's debt problems?, Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/china-blame-zambia-debt-problems-181009140625090.html>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

LAURENCE, W. (2017, 28 Mart), ‘‘The Dark Legacy of China’s Drive for Global Resources’’, Yale School of Forestry & Environmental Studies, <https://e360.yale.edu/features/the-dark-legacy-of-chinas-drive-for-global-resources>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

Loans and Debt Resolution - Dollar diplomacy in nicaragua, American Foreign Policy <https://www.americanforeignrelations.com/E-N/Loans-and-Debt-Resolution-Dollar-diplomacy-in-nicaragua.html> Erişim tarihi: 28.07.2019.

MADDİSON, A. (1988), Chinese Economic Performance in the Long Run, Development Center Studies, Paris.

MAGGIORELLI, L. (2017), ‘‘Chinese Aid to Latin America and the Caribbean: Evolution and Prospects’’, Revista Internacional de Cooperación y Desarrollo, Cilt 4, Sayı 2, s. 33.

MEAD, W. R. (2018, 17 Eylül), ‘‘Imperialism Will Be Dangerous for China’’, Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/imperialism-will-be-dangerous-for-china-1537225875> Erişim Tarihi: 29/07/2019.

MEARSHEIMER, J. (2006), ‘‘China’s Unpeaceful Rise’’, Current History, 105(690).

MEISER J. W. (2015), Power and Restraint The Rise of The United States 1898-1941, Georgetown University Press, Washington DC.

MILLER, R. J. (2006), Native America, Discovered and Conquered: Thomas Jefferson, Lewis & Clark, and Manifest Destiny, Praeger, Westport.

Ministry of Foreign Affairs of People’s Republic of China: FOCAC Archive (2006, 25 Temmuz). Africa Benefiting from partnership with China, <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zxxx/t264759.htm>, Erişim Tarihi: 30/07/2019

MITCHENER, K. J. Ve WEIDENMEIR, M. (2005), ‘‘Empire, Public Goods, and the Roosevelt Corollary’’, The Journal of Economic History, 65(3), s.658-692.

MITIMINGI, T. C. ve HILL, M. (2019, 9 Mayıs). Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-09/zambia-s-debt-build-up-continues-apace-despite-imf-warnings>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

MURRIN, J. M. (2012), Liberty, Equality, Power: A History of the American People Volume 2 Since 1863, Cengage Advantage Books, Sixth Edition, Boston.

Open Door Policy, <https://www.britannica.com/event/Open-Door-policy> Erişim tarihi: 26.07.2019.

ÖĞÜTÇÜ, M. (1998), Yükselen Asya, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.

PANDA, A. (2014, 26 Haziran), ‘‘Reflecting on China's Five Principles, 60 Years Later’’, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2014/06/reflecting-on-chinas-five-principles-60-years-later/>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

PARK, Y. J. (2016, 12 Mayıs), ‘‘One Million Chinese in Africa’’, SAIS Perspectives, <http://www.saisperspectives.com/2016issue/2016/5/12/n947s9csa0ik6kmkm0bzb0hy584sfo>, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

PARKER, S. ve CHEFITZ, G. (2018, Mayıs), ‘‘Debtbook Diplomacy: China’s Strategic Leveraging of its Newfound Economic Influence and the Consequences for U.S. Foreign Policy’’, Harvard Kenedy School Working Paper.

PATERSON, T. G., CLIFFORD J. ve HAGAN G. ve Kenneth J. (1988), American Foreign Policy: A History Since 1900, D. C. Heath and Company, Lexington.

PEHNELT, G. ve ABEL, M. (2007), ‘‘China’s Development Policy in Africa’’, The South African Institute of International Affairs, Rapor No 1.

Platt Kanun Değişikliği (1901), <https://www.britannica.com/topic/Platt-Amendment> Erişim tarihi: 27.07.2019.

Presidential Speeches, William Howard Taft, December 3, (1912) <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-3-1912-fourth-annual-message> Erişim tarihi: 28.07.2019.

RIPPY, J. F. (1937, Kasım), ‘‘The Initiation of the Customs Receivership in the Dominican Republic Fred rippy dominician’’, The Hispanic American Historical Review, 17(4), s. 419-457.

RONIGER, L. (2010), ‘‘US hemispheric hegemony and the descent into genocidal practices in Latin America’’, State Violence and Genocide in Latin America: The Cold Wars Years, ed. Marcia ESPARZA- Henry R. HUTTENBACHaniel FEIERSTEIN, Routledge, New York, s. 23-43.

ROSENBERG, E. S. (1999), Financial Missionaries to the World: The Politics and Culture of Dollar Diplomacy 1900-1930, Harvard University Press, Cambridge.

ROTHBARD, M. N. (2000), America’s Great Depression, Misses Institute, Alabama.

SARI ERTEM, H. (2010), Geleneksel Amerikan kimlik ve güvenlik algısının 11 Eylül sonrası ABD dış politikasına etkileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SHATTUCK, T. J. (2018, Temmuz), ‘‘How China Dictates The Rules of the Game’’, Foreign Policy Research Institute, <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/07/howchinadictatesthegame.pdf>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

TANDOĞAN, M. (2018, 21 Eylül), “Çin’in Borç Diplomasisi ve Afrika”, AA Analiz, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-borc-diplomasisi-ve-afrika/1260770>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

The Monroe Doctrine 1923, <https://www.oas.org/sap/peacefund/VirtualLibrary/MonroeDoctrine/Treaty/MonroeDoctrine.pdf> Erişim tarihi: 24.07.2019.

The World's Top 10 Largest Economies, FocusEconomic, <https://www.focus-economics.com/blog/the-largest-economies-in-the-world> , Erişim tarihi: 1.08.2019.

TSEGAY, B. (2013, Ekim), ‘The Impact of China on Western’s Policy towards Africa’, Horn Affairs, <https://hornaffairs.com/2017/01/12/impact-of-china-on-westerns-policy-towards-africa/>, Erişim Tarihi: 30/07/2019.

VEESER, C. (2002), A World Safe for Capitalism: Dollar Diplomacy and America’s Rise to Global Power, Columbia University Press, New York.

Venezuela borç krizi, <https://www.theodorerooseveltcenter.org/Learn-About-TR/TR-Encyclopedia/Foreign-Affairs/Venezuela-Debt-Crisis.aspx> Erişim tarihi: 28.07.2019.

WATTS, J. (2013, 26 Mart), “China's exploitation of Latin American natural resources raises concern”, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2013/mar/26/china-latin-america-resources-concern>, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

WEEKS, G. B. (2015), U.S and Latin America Relations, Wiley Blackwell, Malden.

White House (2018, 13 Aralık), “Remarks by National Security Advisor Ambassador John R. Bolton on the The Trump Administration’s New Africa Strategy” <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-national-security-advisor-ambassador-john-r-bolton-trump-administrations-new-africa-strategy/>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

WILLIAMS, M. E. (2012), Understanding U.S.–Latin American Relations: Theory and History, Routledge, New York.

XIE T. ve PAGE, B. I. (2010), “Americans and the Rise of China as a World Power”, Journal of Contemporary China, 19(65), s. 479-501.

YALING, P. (2015), “China’s Foreign Assistance and Its Implications for the International Aid Architecture”, China Quarterly of International Strategic Studies, Cilt 1, Sayı 2, s. 283-304.

YILDIRAN, M. (2018, 11 Kasım), “İşletmelerde Borç Tuzağı Sorunu”, Yirmi Haber, <http://www.yirmihaber.com/kose-yazisi/24/isletmelerde-borc-tuzagi-sorunu.html>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

YORK, G. (2019, 16 Temmuz), “Djibouti’s debt-defying stunt: Taking China’s money without accepting China’s control”, The Globe and Mail, <https://www.theglobeandmail.com/world/article-djiboutis-debt-defying-stunt-taking-chinas-money-without-accepting/>, Erişim Tarihi: 31/07/2019.

ZAINI, K. (2019, Nisan), “China as a Selective Revisionist Power in the International Order”, ISEAS, https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2019_21.pdf, Sayı 21, Erişim Tarihi: 29/07/2019.

ZAKARIA, F. (2008), The Post-American World, W. W. Norton & Company, Inc., New York.